

Magyarország az ezredfordulón
MTA stratégiai kutatások

ZÖLD BELÉPŐ
EU csatlakozásunk
környezeti szempontú vizsgálata

Vári Anna – Vásárhelyi Judit – Szirmai Viktória – Bognár Judit

**Városi közösségekben folyó komplex környezetjavító –
tudatformáló programok vizsgálata**

Témavezető:
Vári Anna

Sorozatszerkesztő:
**Kerekes Sándor és
Kiss Károly**

Budapest, 1997. november

TARTALOM

Bevezetés.....	3
1. A Sátoraljaújhelyi környezeti tervezési és szelektív gyűjtési program	4
1.1 A program története	4
1.2 A program hatásainak elemzése	9
2. A soproni szelektív hulladékgyűjtési/társadalmi tudatossági program	22
2.1 A program története	22
2.2. A program hatásainak elemzése	26
3. Összefoglalás	31
3.1 A programok sikerességének tényezői.....	31
3.2 Helyi programok és civil társadalom	32
3.3 Az EU-csatlakozás és a környezet	33
Irodalom.....	35
Mellékletek.....	36

Bevezetés

Az Európai Unió országainak többségében az állampolgárok környezeti tudatossága igen magas szintet ért el. Ez a tudatosság hajtóerő, amely egyrészt erős környezetvédelmi mozgalmak kialakulásához vezetett, másrészt a központi és helyi kormányzati szerveket, illetve a gazdálkodó szervezeteket a környezet védelmének irányába ható intézkedésekre ösztönözte. Magyarországon jelenleg még nem ez a helyzet. Ebből adódik az a sokak által vallott nézet, hogy a helyzet kulcsa a fiatal generációk oktatásában, nevelésében keresendő. Hazai és külföldi tapasztalatok azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy hatékony környezeti oktatás/nevelés csak a kormányzati és nem-kormányzati szervek, a szakmai szervezetek, az önkormányzatok, az oktatási, kutatási és művelődési intézmények, valamint a média szoros együttműködése, egybehangolt munkája alapján valósulhat meg. E területen különös jelentőséggel bírnak a helyi kezdeményezések, illetve az ezeket ösztönző központi programok. Igen tanulságosnak tekintjük ezért a hazánkban – többnyire nyugati (Európai Unió, illetve Észak-amerikai) segítséggel – folyó közösségi környezetjavító/tudatformáló programok tapasztalatainak elemzését. A következőkben ismertetendő vizsgálataink során főképp e programok sikerességét befolyásoló tényezőkre vonatkozóan kívántunk információkat nyerni. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mennyiben segíthetik e programok a lakosság környezeti tudatosságának az EU lakosságéhoz való közelítését.

A vizsgálat első szakasza két városra terjedt ki. Egyiket, Sátoraljaújhelyt, a Független Ökológiai Központ koordinációjával folyó, „Fenntartható közösségek” című programban részt vevő települések közül választottuk ki. A másik város, Sopron, a PHARE támogatással indított szelektív hulladékgyűjtési és környezeti tudatformálási programok helyszínei között szerepel.

1. A Sátoraljaújhelyi környezeti tervezési és szelektív gyűjtési program

1.1 A program története

Sátoraljaújhely különleges helyzetű város. A Trianon előtt gazdasági, kereskedelmi, közlekedési és kulturális centrum szerepét betöltő város elvesztette perifériáit, dinamizmusát és sorozatosan kimaradt a fejlesztésekből. A környezet szempontjából azonban ez nemcsak hátrányokkal járt. A víz és a levegő viszonylag tiszta maradt, az erdők is jobbára megmaradtak, a barokk házakat, vagy a népi építészet szép darabjait sem váltották fel a betonkockák. A város környezete jóvátehetetlen sebet nem kapott, ha csak a zempléni kisvasút egy fontos szakaszának elbontását nem tekintjük annak. Veszélyt az jelentene, ha ezeket a megmaradt értékeket a gazdasági átmenet során a mindenütt jelentkező tökehiány miatt mérlegelés nélkül „rabolnák ki”, adnák el, áldoznák fel a munkahely teremtés érdekében.

Sátoraljaújhely városa egyike annak a két magyar településnek, amelyekben Magyarországon első ízben került sor társadalmi részvételen alapuló helyi környezeti tervezésre. A munka az USA Környezetvédelmi Minisztériuma (EPA) által kezdeményezett Fenntartható Közösségek programban alkalmazott módszerek alkalmazásán alapult. A program lényege, hogy a települések módszertani és pénzügyi segítséget kapnak környezetvédelmi és földhasználati irányelveik demokratikus kidolgozásához. A sátoraljaújhelyi projekt megvalósításához elsősorban a Vermont Államban működő Fenntartható Közösségek Intézete nyújtott technikai és anyagi segítséget. A programot ezenkívül a Független Ökológiai Központ (FÖK) és néhány külföldi alapítvány is támogatta.

A Sátoraljaújhelyen megvalósított tervezési projekt az ún. összehasonlító kockázatbecslés alkalmazásán alapult. Az eljárás a környezetvédelmi és egészségügyi adatok összegyűjtése és az adatok értékelése alapján egy környezetvédelmi akcióterv kialakítására irányul. A módszernek fontos elemei a helyi közösség bevonása, a szakértői tudás és a lakossági vélemények ütköztetése, és amennyiben lehetséges, konszenzus kialakítása.

A tervezést két munkacsoport irányítja, ezek egyike a környezetvédelemben jártas szakértőket, a másik a lakossággal való párbeszéd szakértőit fogja össze. A tervezés egyes szakaszaiban lakossági fórumok, kérdőíves felmérések és a helyi média igénybevétele biztosítja, hogy a folyamat interaktív legyen, hogy a szakmai információk és a lakosság véleménye, a kérdések és feleletek oda-vissza áramolhassanak. A két munkacsoport által összegyűjtött és rangsorolt, majd a megvalósíthatóság szempontjából is mérlegelt feladatokról, a meglévő és a megszerzeni tervezett erőforrások hova fordításáról végső soron egy lakossági fórum dönt.

A program egész folyamatát visszacsatolások és értékelések kísérik. Az egyes szakaszok végén elkészült részértékelések alapján dokumentáció készül. A program teljes folyamata nyilvános, az egyes képzéseket, fórumokat más közösségek képviselői is látogathatják.

A projekt 1992-ben indult. A 18 hónapra tervezett munka az alábbi négy szakaszból állt, ahol minden szakaszt néhány napos képzés előzött meg:

1. Az önkéntes közreműködők kiválasztása, a munkacsoportok felállítása,
2. A környezeti gondok összegyűjtése, adatgyűjtés, a problémák rangsorolása,
3. Az akcióterv kidolgozása, és
4. Az akcióterv megvalósítása.

A munkacsoportok felállítása

Az első lépés a két munkacsoport felállítása volt. Az ún. Szakmai Bizottságban a környezetvédelem szakmai kérdéseiben jártas személyek vettek részt, míg az ún. Környezetpolitikai Bizottságban olyan személyek, akik elsősorban a lakossággal való párbeszéd terén rendelkeztek kompetenciával.

A bizottságok megalakítása során kiderült, hogy csaknem negyven különféle szervezet szeretne együtt dolgozni a programmal. Az azóta már feloszlott városi Zöld Párt tagjaitól kezdve gimnáziumi tanárig, környezetvédelmi mérnöktől gimnáziumi tanulóig terjedt a munkacsoportok tagsága.

A problémák meghatározása és rangsorolása

A két bizottság külön-külön dolgozott saját problémalistáján, majd közös munkával egy egyesített listát hoztak létre. Ennek során figyelembe vették egy lakossági közvélemény-kutatás eredményeit is. Az első problémakatalógus a következő 9 tételt tartalmazta: az élővizek szennyezése, a szilárd hulladék gyűjtése és elhelyezése, zajártalmak, dohányzás közönségi helyiségekben, műtrágyák használata, sugárzás, termőtalaj pusztulása, erdőpusztulás, légszennyezés.

A munka következő lépése a problémák rangsorolása volt. Ez többféle nehézséget jelentett, elsősorban a környezetstatisztikai adatbázisok hiányába ütköztek az öntevékeny elemzők. A munkavégzéshez szükséges elemi információk felkutatása és megmérése a vártnál több gondot okozott, ilyen fokú adathiányra a program tervezői nem számítottak. Adatbázisok hiányában az információkat a főbb szennyező cégeknek a munkacsoportokban dolgozó képviselői szolgáltatták, ezért mások megkérdőjelezték az adatok hitelességét.

A munkacsoportok a felvetett problémákat három különféle szempont alapján rangsorolták: az emberi egészségre, az ökoszisztémára, valamint az emberi élet minőségére tett káros hatásuk alapján. E három tényező együttes figyelembe vétele után készült el a problémák végleges listája, amelynek legfontosabb elemei a következők voltak:

1. Élővizek szennyezése, szilárd hulladék,
2. Fűtésből és közlekedésből származó légszennyezés,
3. Zaj,
4. Galvániszap.

A lakossági közvélemény-kutatás szerint a lakosság számára a szilárd hulladék gyűjtése, elhelyezése, valamint az illegális személerakók jelentették a legfontosabb problémákat. Ezért – annak ellenére, hogy a Szakmai Bizottság az élővizek szennyezését ítélte súlyosabbnak, – a társadalmi részvételi folyamat elveinek megfelelően a két prioritás közül a szilárd hulladék kezelésével kapcsolatos problémák kaptak elsőbbséget.

A környezeti akcióterv kidolgozása

A környezeti problémák kezelésére alkalmas akcióterv kidolgozása céljából kiscsoportokat állítottak fel. Ezek az egyes problémákat részekre bontották, megoldásukat célokként fogalmazták meg, majd ötletbörze keretében potenciális stratégiákat gyűjtöttek össze.

A következőkben a lakosság által legfontosabbnak ítélt hulladékkezelési problémával kapcsolatos elgondolásokat mutatjuk be. A résztvevők a hulladékkezeléssel kapcsolatos problémát három részproblémára osztották. Az első részprobléma a szemétyűjtés és szeméttelhelyezés megoldatlansága és a szeméttel állapotja volt. A második az utcák és közterületek nem megfelelő tisztasága, a harmadik pedig a vegyesen gyűjtött szemét összetétel miatti kezelhetetlensége volt. E három részproblémához a résztvevők célokat rendeltek. Ezek a következők voltak:

1. Legyen a városban biztonságos, működőképes szeméttel,
2. Legyen tiszta az utca,
3. Csökkenjen a szemét mennyisége.

Ezt követően a kiscsoportok az egyes célok megvalósítására alkalmas akciókat és irányokat határozták meg:

1. Szeméttel működése:

- 1.1 A szeméttel szakszerű használata
- 1.2 Takaróréteg biztosítása
- 1.3 Tömörítés, hengerelés
- 1.4 Rendészeti előírások betartása
- 1.5 Fásítás, egyéb védőréteg használata
- 1.6 Helyi rendeletek betartása
- 1.7 Új szeméttel kialakítása.

2. Tiszta utcák:

- 2.1 A kukák állagának javítása
- 2.2 Tudatformálás
- 2.3 Konténerek gyakori elvitele, megfelelő számú konténer kihelyezése
- 2.4 A konténerek ésszerű használata
- 2.5 A guberálás megszüntetése
- 2.6 A közterület felügyelőség hatósági jogkörének visszaállítása

3. A hulladékmennyiség csökkentése

- 3.1 A szállítás technikai korszerűsítése
- 3.2 Szelektív szemétyűjtés
- 3.3 Kampány az egyszer használatos termékek ellen
- 3.4 Újrahasznosítás
- 3.5 A szerves hulladék komposztálása
- 3.6 A guberálók szelektálóként való foglalkoztatása

A hulladékkezeléshez hasonlóan a kiscsoportok valamennyi további környezeti problémára kidolgoztak célokat és akciókat. Minden potenciális akcióval foglalkoztak és megvizsgálták ezek technikai, anyagi vetületeit is. A kiscsoportok beszámolóit összehasonlították és a legjobbakat összegezték. A kapott eredmények alapján elkészült Sátoraljaújhely környezetvédelmi akcióterve.

Végrehajtási terv kidolgozása a hulladékkezelésre

1993 januárjában a Fenntartható Közösségek Intézete Vermontban környezetvédelmi szemináriumot szervezett, a Sátoraljaújhelyen működő bizottságokat reprezentáló 4-4 fő számára. A szemináriumon főként a város előzőleg prioritást kapott problémájával, a hulladékkezeléssel foglalkoztak.

Az újhelyi delegáció már az USA-ban konkrét terveket dolgozott ki a Sátoraljaújhelyen bevezetendő szelektív szemétyűjtésre. Hasznosnak bizonyult, hogy testközelből láttak több, jól működő újrahasznosítási programot, megtudták, hogyan kell ezeket beindítani, működtetni. Az utolsó vermonti napokban mindenki felvállalta egy-egy részterület tapasztalatainak összegzését, már az otthoni munkákra gondolva. Alig másfél héttel a hazaérkezés után a delegáció „élménybeszámolót” tartott a bizottságoknak.

A hulladék probléma kezelésére a munkacsoportok részletes végrehajtási tervet dolgoztak ki. Ehhez kapcsolódóan elkészült egy pályázat a szilárd hulladék szelektív gyűjtésére és reciklálására, az amerikai szponzorok számára.

A végrehajtási terv érdeme, hogy rendszerszemléletben készült, és költség-hasznon elemzést is tartalmazott. Csak olyan hulladéktípus gyűjtését foglalta magában, amelyre találtak a közelben technológiát, illetve az újrahasznosításra vállalkozót. Az első számítások alapján úgy tűnt, hogy a kísérlet legalább nullszaldós, esetleg csekély mértékben nyereséges is lehet.

A szelektív hulladékgyűjtés bevezetése

A szelektív gyűjtés előkészítése körültekintő munkát igényelt. Szükség volt anyagi alapra, tárolási helyre, végrehajtó vállalatra. Ezért a kiscsoportok vezetője először a program alapjait szervezte meg. Bevonta a munkába a Sátoraljaújhelyi Gazdálkodási Kft. vezetőjét, aki teljes intenzitással kezdett dolgozni a terveken. A helyi MÉH vállalat vállalta a külön gyűjtött szemét ideiglenes tárolását és árajánlatot tett a különböző anyagok (műanyag, papír, alumínium, stb.) átvételére. Közben az önkormányzat kinevezte a Szakmai Bizottság titkárát önkormányzati környezetvédelmi munkatársnak, akinek fő feladata a program menedzselése, a tervek készítés koordinálása lett. Első feladatként átvevőpiacok után kezdett kutatni, és talált is, a pillepalackokon kívül minden más anyagra.

Ez komoly eredménynek számított, ugyanis Magyarországon nincs az újrahasznosítható anyagoknak piacuk, a vállalatoknak nem érdekük átvenni ezeket, ha mégis megteszik, vonakodva teszik meg. Nagyfokú pazarlás folyik az országban: a kutatás során például kiderült, hogy van olyan vállalat, mely papír-újrahasznosítás helyett Finnországból hozat cellulózt, és ez ráadásul meg is éri neki pénzügyileg. Az újhelyiek felmérték a város szemetének összetételét, és kiderült, hogy évente több millió forint kerül a szemételepre.

A tervezésnél számos probléma merült fel: Hány szemétfrakciót különítsenek el? Mibe gyűjtsék őket a lakók? Hogyan oldják meg az elszállítását? Mi legyen a lakótelepi házakkal? Hogyan ösztönözzék a lakosságot a bekapcsolódásra? Mi legyen a veszélyes hulladékokkal? És legfőképpen: Honnan lesz minderre pénz? Rengeteg ötlet, megoldási javaslat merült fel, amelyekből végül összeállt a részletes terv.

Eszerint öt frakciót gyűjtenek külön: az üveget, a műanyagot, a papírt, az alumíniumot és a szerves hulladékot. A családok gyűjtőládákat kapnak a újrahasznosítható szemét ideiglenes tárolására. A többszintes lakótelepi házakban lépcsőházanként több tárolóedénybe gyűjtik a lakók a hulladékot. Az elemeket az iskolákon keresztül gyűjtik. Az így összegyűjtött szemetet egy speciális gyűjtőkocsi szállítja el.

Ez a pontja érdekes igazán az újhelyi programnak. Az újhelyiek a vermonti mintát követve ugyanis egy jellegzetes, az elő- és utószelektálást összekapcsoló módszert vezettek be. A lakók nem válogatják szét teljesen a szemetet, csak a nagy frakciókat gyűjtik külön. Így nagyobb az esély a sikerre, hiszen nem vesz el sok időt a szelektálás. (Pl. Az üveget szín szerint nem válogatják szét.) Az így durván szétválogatott szeméért jön a speciális gyűjtőkocsi, melynek rakrésze több rekeszes, a gyűjtendő frakcióktól függően. A szemétszállító munkás a házak elé kirakott rekeszekből tovább válogatva, a megfelelő rekeszekbe teszi a különböző hulladékfajtákat (papírt fajták szerint, üveget szín szerint, stb.) Ez csak látszólag tűnik nehézkesnek, alig valamivel lassabb így a gyűjtés, mint a hagyományos. A teherautó rekeszeit külön lehet üríteni, így nem probléma a lerakódás sem. Ehhez, persze speciális gyűjtőkocsira és „kvalifikáltabb” munkásokra van szükség. A Vermontból kapott tervrajzokat tanulmányozva azonban egy ilyen kocsi kialakítása nem tűnt különösebben bonyolultnak.

A szelektív hulladékgyűjtést többlépcsős rendszerben vezették be, hogy a gyakorlati tapasztalatokat is beépíthessék a rendszerbe. Kezdetben egy kb. 500 családos „elit”, családi házas övezetben indult a program 1993 júniusában, sikeres szemléletformáló bevezetéssel (brosúra, helyi média). A szelektív gyűjtésben aktívan résztvevő családok a szemétdíjből 10% kedvezményt kaptak. A kísérleti megvalósítást a vermonti céltámogatásból fedezték.

Képzés, tudatformálás

Külön ki kell térnünk a tervezési programhoz kapcsolódó képzésre, tudatformálásra. A képzés során átadott ismeretek többszintűek voltak és a lakosság különböző csoportjait érintették. A legfontosabbakat az alábbiakban soroljuk fel:

1. *Környezeti szemléletformálás* – A program egészének egyik célja a lakosság környezeti érzékenységének fokozása (szemléletformálás, attitűdök kialakítása stb.) volt.
2. *Módszertani ismeretek* – Az egyes munkaszakaszok előtt Vermontból érkezett előadók tartottak elméleti képzést az adatelemzés, kockázatbecslés, rangsorolás és tervezés terén.
3. *Ismeretek a városról* – A problémák, adatok összegyűjtése során a munkacsoportok tagjai jelentős önképzést folytattak, főképpen a saját városukat illető kérdésekről.
4. *Nemzetközi tapasztalatok* – A végrehajtási terv kimunkálását megelőzően a munkacsoportok képviselői kéthetes vermonti tapasztalatgyűjtő szemináriumon vettek részt.
5. *Iskolai környezeti nevelés* – A városban folyó iskolai környezeti nevelés jelentős ösztönzést kapott.
6. *Közösségfejlesztés* – A program során a résztvevők demokrácia-technikákat sajátítottak el és gyakoroltak (kommunikáció, közös döntéshozatal, médiahasználat, képviselet stb.).

A program utóélete

Az akcióterv, amely a program során feltérképezett környezeti kockázatokat és a megoldási javaslatokat rendszerezte, és a végrehajtási terv, vagyis az újrahasznosítási kísérlet részletes terve, 1993 május közepén elkészült. Az újhelyiek elküldték a terveket Vermontba, ahol a Fenntartható Közösségek Intézetének igazgatótanácsa támogatásra érdemesítette azokat.

A bizottságok lakossági beszámolót is készítettek, mely ismertette a város környezeti problémáit és a megoldásukra tett javaslatokat a lakosság számára közérthető nyelven. Az 5000 példányban megjelent és elosztott füzet nemcsak a legsúlyosabbnak ítélt kockázatokkal foglalkozik, hanem valamennyi összegyűjtött problémával, ezenkívül a program munkájáról is általános, összegező képet ad a lakosságnak.

A program elérte célját: a város konszenzuson alapuló, a helyi szakértők által kidolgozott tervet valósított meg. A program befejeződése után az önkéntesek számára nyilvánvaló volt, hogy az igazán nehéz dolog csak azután következik: „Program” nélkül is tovább folytatni a munkát, megtartani a társadalmi részvétel pozícióit a város környezetvédelmi döntéseinek meghozatalában, és „fáradhatatlanul” dolgozni az akcióterv megvalósításán.

A szelektív gyűjtési program Sátoraljaújhelyen 1993 óta folyamatban van. Azóta 1300 családra kiterjesztették, de anyagi erőforrások híján nem sikerült az eredeti ütemtervnek megfelelően az egész városban (6500 család) bevezetni.

1.2 A program hatásainak elemzése

A program hosszútávú hatásainak feltárása céljából Sátoraljaújhelyen 1997 augusztus-szeptemberében mélyinterjú vizsgálatot végeztünk, amelynek során 23 személyt kérdeztünk meg. Az interjúalanyok között önkormányzati képviselők és tisztségviselők, zöld mozgalmárok, vállalkozók, tanárok, valamint a helyi média munkatársai voltak. Egy részük aktívan részt vett a programban, más részük nem volt involválva. A megkérdezettek listáját az 1. sz. melléklet tartalmazza. Kérdéseink az alábbi témakörökre terjedtek ki:

- a) A program közvetlen és közvetett hatásaival kapcsolatos vélemények,
- b) A sikerek és kudarcok legfontosabb tényezőivel kapcsolatos vélemények,
- c) Vélemények az EU-csatlakozás várható környezeti hatásairól.

A következőkben a legfontosabb eredményeket foglaljuk össze. Megállapításainkat az interjúkból vett idézetekkel illusztráljuk.

Vélemények az akcióprogram hatásairól

Az akcióprogram legfőbb közvetlen eredményének a megkérdezettek többsége az abból kinőtt és azóta is jól működő **szelektív hulladékgyűjtést** tekintette. Ezzel kapcsolatosan szinte mindenki az emberek elkötelezettségét emelte ki:

A legnagyobb eredmény az, hogy mindenki egyetért a program gazdáival. Nincs olyan, aki kételkedne ennek a programnak a hasznában. A szelektív gyűjtést a lakók szeretik, ismerik, tudják, és a jövőben is szeretnék csinálni.

Ha kiesik egy gyűjtőjárat, az emberek reklamálják. Amikor a szelektív gyűjtést végző gépkocsinak műszaki vizsgáztatás miatt kimaradt egy járata, akkor sokan betelefonáltak az önkormányzathoz, és a televíziónak is foglalkoznia kellett az ügyvel.

Közvetlen hatása, hogy a szelektív hulladékgyűjtés elindult és a mai napig működik bizonyos körzetekben. Ebbe az óvoda is szeretne bekapcsolódni, ennek érdekében már fel is vettük a kapcsolatot a Városgazdálkodási Kft.-vel, hogy amennyiben lehetséges, minél előbb szeretnénk ebben mi is részt venni.

Maga az iskola is szelektív gyűjtést végez, meg a kollegák egy része is szenvedélyes gyűjtővé vált. Az iskolában gyűjtik az elemeket, de a gyerekek, ha veszélyes hulladékot találnak otthon, azt is behozzák.

Amikor a program elindult, akkor minden intézmény kapott egy műanyagdobozt, azóta egyfolytában folyik az elemgyűjtés. Verseny van az iskolák között.

A más körzetekben lakó gyerekek már lesik, várják, hogy hozzájuk mikor ér el a szelektív gyűjtési program.

A közvetett hatások közül sokan a program **tudatformáló hatásának** tulajdonítanak döntő jelentőséget. A tudatformáláson nemcsak a környezeti érzékenység fokozását értik, hanem **az együtt gondolkodásra való készség kialakítását és a közös döntéshozatali módszerek elsajátítását** is:

A legfontosabb eredmény, hogy sikerült az emberek gondolkodásmódját befolyásolni.

Én a programból egy gondolkodásmódot tanultam meg.

Amikor ez a program zajlott, ez megmozgatta sok embernek a fantáziáját és eltűnődtek azon, hogy mit tettek és mit nem tettek annak érdekében, hogy a környezetük normálisabb legyen. Beindított itt egy másfajta gondolkodást.

Módszertanilag a program a bizottságokban való közös munkát hozta. Hogy a lakosságtól jövő problémákat hogyan kell figyelembe venni és megoldani. Megtanulták azt, hogyan lehet egymással konszenzusra jutni, hogyan kell megegyezni.

Én magam is sokat tanultam ebből a módszerből. Amikor olyan döntést kell hozni, amely az iskola egészére, az egész közösségre vonatkozik, összehívom a tantestületet, és akkor meg lehet osztani a döntés gondját és valamennyire a felelősséget is.

A vermonti módszereket azóta is használom. Részt vettem azóta két tréningen is, ahol közös gondolkodáson alapuló módszereket tanítottak. A munkahelyemen jól tudom ezeket a módszereket alkalmazni, mert ha van egy probléma, azt könnyebb közösen megoldani, mintha mindenki egyedül csinálná.

Ennek a programnak a legfőbb eredménye, hogy valami elindult ezzel. Eredmény, hogy a lakosság már hallott valamit a saját szűk környezetében arról, hogy környezetvédelem.

A vermonti program biztosan adott egy lökést, mert annyi minden volt, bemutatók voltak, és az is bizonyítja, hogy megértették, hogy már nem kell tovább agitálni őket.

Úgy látom, itt azért odafigyelnek az emberek. Igyekeznek parkosítani, virágokat ültetni. Erőn felül fordít a város ezekre a célokra. Egészségvédelemre is, például permetezésre, szűnyogirtásra. Vannak itt abszolút megszállottak ebben a városban, akár, akik a szelektív gyűjtést csinálják. Talán a kivételesen szép természeti környezet miatt is, az emberek egy kicsit jobban odafigyelnek. Itt volt ez a „Tiszta, Virágos Városért” akció, az egész város benne volt, senkit sem kellett agitálni.

A tudatformáló hatásnak különösen a fiatalabb generáció esetében tulajdonítanak nagy jelentőséget a megkérdezettek. Szinte mindenki megemlítette, hogy az iskolák bevonása révén a program a **környezeti nevelést erősítette**. Azt is hangsúlyozták, hogy a program **gyakorlati referenciát jelentett az elméleti oktatás számára**:

A legfontosabb eredményei a programnak a gyerekeknél vannak. Nagyon szép tankönyvek születtek ebben a témakörben, de a gyakorlati életben is gyűjtik az elemeket. Az így felnövő gyerekek remélhetőleg kevesebb károsító hatással lesznek a természetre, ha felnőttek lesznek.

Azon túlmenően nagyon sok pedagógusban ébresztett gondolatokat, akik még most is csinálják. Persze hosszú időnek kell eltelni, egy új generációnak kell felnőni ahhoz, hogy megfelelő előrelépés legyen.

Pozitívum, hogy az iskolákban is megindult valami. Az iskolák tudják, hogy van hova fordulniuk segítségért. Van labortáskánk, amelynek segítségével folyófigyelést tudunk végezni, gyerekek számára szervezünk ilyen túrákat. Be tudjuk mutatni a gyerekeknek a különböző szennyezőket a vizekben. A szennyvíztisztítót is bemutatjuk, lehozzuk a gyerekeket a szennyvíztisztítóba és így jobban megértik, hogy mi történik azután, hogy lehúzták a vécét.

A NAT helyi tanterveiben, a mikrotantervekben, ahol lehet, érvényesítjük a környezetvédelem szempontjait. Technika órákon, osztályfőnöki, biológia, földrajz órákon elsősorban, de szinte minden pedagógusnak megfogalmazódik a tantervében, és ahol lehet, ki is aknázzák. A szelektív gyűjtési program abban segít, hogy van mire hivatkozni.

Az iskolai munkámban mindenképpen tudom hasznosítani az ott tanultakat, csak a rendes órák keretében kevés erre az idő... Vezettem már ennek hatására egy környezeti önképzőkört, most pedig különóra keretében próbálom ezt megoldani, de erre semmiféle pénz nincs, legfeljebb erkölcsi segítséget kapok.

Az intézményekre is hatással volt ez a program, mert volt például egy pályázati felhívás a középiskolákban a szelektív szemétyűjtéssel kapcsolatban, hogy milyen elképzelései vannak a diákságnak. Arra gondoltam, hogy ezt az óvodában is meg lehetne csinálni rajzos formában, ahogy a kisgyerekek látják ezt, és így ők is részt vettek ezen a pályázaton. Nagyon büszke vagyok, mert két kis óvodásom nyerte az első két díjat, sőt az egyik kislány rajza egy környezetvédelmi témájú könyvbe is bekerült.

Különösen a környezetvédők emelték ki, hogy a program nagyban hozzájárult a **Zempléni Környezetvédelmi Egyesület (ZEKE) megalakulásához:**

A ZEKE megalakulása átfedésben volt a vermonti programmal, korábban a Zöldek pártban szerveződtek, de az akcióprogram lökést adott annak, hogy egyesületet hozzunk létre. A ZEKE elsősorban regionális kérdésekkel foglalkozik, pl. az élővizek, a növények és állatok védelmével.

Ekkortájt alakult a környezetvédelmi egyesület és a programban találkoztam azokkal, akik ennek tagjai lettek és őket később meg tudtam kérni, hogy segítsenek nekem az iskolai munkámban. Tavaly például szerveztem több környezetmegismerő túrát, akkor személyes segítséget kértem, hogy szakember jöjjön el túrát vezetni, így volt velünk már Gábor és Zoli, több csoportmunkában segítettek már. Tervben van, hogy a ZEKE és az iskola egy együttműködési szerződést fog kötni az ősszel.

Voltak, akik arra hívták fel a figyelmet, hogy a program az **önkormányzatnál** is beindított bizonyos változásokat. Az önkormányzat – a szelektív gyűjtés mellett – igyekszik fokozott és folyamatos **figyelmet fordítani a helyi tervezési akció során felszínre került egyéb problémákra**, például az élővizek szennyezésére, a hulladékkezelésre, stb.

A vermonti program lökést adott ahhoz, hogy ezen [környezetvédelmen] állandóan gondolkodjunk. Van egy ilyen bizottságunk, az Idegenforgalmi és Környezetvédelmi Bizottság, amelyik ezzel foglalkozik, és minden évben átgondoljuk ezen a területen a legfontosabb feladatokat.

A szennyvíz kezelésénél is történt előrelépés, és ez jó dolog. Hogy a Ronyvát kitisztították, ez is jó dolog. Hogy a Súlyomkánál a patakokat kitisztították, az is eredmény, hogy a szeméttelépet állandóan figyelik és gondját viselik, az is.

Néhányan megemlítették, hogy az önkormányzat igyekszik **partneri viszonyt kiépíteni a lakossággal és a civil szervezetekkel:**

Amikor átvizsgálásra került a város általános rendezési terve, a műszaki bizottság hasonló módszerrel próbálkozott, mint az akcióprogram során. Összehívták a város lakosságát, kitették szemlére a város terveit és egy megbeszélésen megvitatták a különféle szempontokat.

Pozitív hatás, hogy a ZEKE megalakult és egy partnerkapcsolat alakult ki az önkormányzat és a ZEKE között. A ZEKE állandó meghívott a műszaki bizottság ülésére. A döntés-előkészítésben kikérik a véleményüket minden olyan ügyben, ami érinti a környezetvédelmet. A Városszépítőktől is van ott meghívott, így ezek a szempontok is érvényesülnek.

Az önkormányzattal való kapcsolatban is meglett a program hatása. Azóta mindig megkapja az egyesület a meghívót az önkormányzati ülésekre, amikor olyan a napirend, hogy a környezetet érintő kérdéseket tárgyalnak. Korábban ez nem volt. ... Egy ideig potenciális ellenségként kezeltek bennünket amiatt az ügy miatt, mert őket is nagyon durván megtámadta. De ez már a múlté.

Mások azt emelték ki, hogy a sátoraljaújhelyi program **modellértékű** lehet az országban:

A mi szelektív gyűjtési programunk az egész országban figyelmet keltett. Sokan megkerestek minket más városokból, érdeklődtek a tapasztalataink iránt.

Nem mindenki elégedett azonban az elért eredményekkel:

A szelektív gyűjtési programnak elsősorban a gyerekekre volt nagy hatása. Jelenleg a felnőtt generációnál a tudatformálás nem hatékony, rövid távon nem hat. Van egy nagy réteg, amelyik még ha megérti is, akkor sem csinálja, mert nem áll érdekében. Ha rövid távon akarunk eredményt elérni, akkor szankcionálni kell.

Amíg a vermonti program ment, addig nagy hatása volt, de utána lecsengett. De nem elég a program alatt odafigyelni. Sokan már utána más dolgokra figyelnek. Szóval hullámszerű az egész, egy kicsit olyan, mint karácsonykor, hogy mindenki szereti egymást, de nemcsak akkor kéne.

Azt érzékelem, de lehet, hogy csak azért, mert nem vagyok a dolgok sűrűjében, hogy ez az egész mintha mostanra megállt volna. Sokan azok közül, akik akkor ebben részt vettek, elmentek a városból, mások lemorzsolódtak... De az biztos, hogy akkor nagyobb hangsúllyal volt jelen a város életében és az emberek mindennapjaiban, mint manapság.

Ez az egész nagyon felemás lett. Az iskolákban van, ahol gyűjtik a papírt, van, ahol nem. Talán csak az elemgyűjtés az, ami tényleg sikeres. Az egész megmaradt egy kicsit reklám szinten. Pont, ahol kellett volna, és lehetett volna hatni, az emberek gondolkodásában, ott minimális változást sem érzek.

A megyében még nem sikerült elterjeszteni [a szelektív gyűjtést]. Ennek elsősorban az az oka, hogy bizonyos összeget rá kell költeni, mert költségesebb, mint a hagyományos gyűjtés és a felvásárlási árak nem fedezik ezeket a költségeket.

Az önkormányzat és a civil szervezetek kapcsolatában van előrelépés, de érzésem szerint ez nem elég. Ott kezdődik, hogy még azt sem tudjuk, hány civil szervezet van ebben a régióban. Az ismertebbekről tudunk, a többiről nem.

Mások azt hangsúlyozzák, hogy a hatások csak **hosszú távon fognak érvényesülni**:

A vermonti programnak nem az volt a lényege, hogy itt majd egyszerre megváltoztatunk mindent, hanem csak egy fejlődési irányt jelölt ki, és ez a fejlődési irány jó.

Összességében elmondható, hogy a környezeti tervezési programot és a szelektív hulladékgyűjtést a megkérdezettek többsége – a hiányosságok ellenére – sikeresnek értékelte. A sikerek és kudarcok legfontosabb tényezőiről alkotott véleményeket a következő fejezetben összegezzük.

Vélemények a sikerek és kudarcok legfontosabb tényezőiről

Az interjúalanyok többsége a siker egyik legfontosabb tényezőjét **a program előkészítésében** látta. Különösen kiemelték a **lakosságnak a döntésekbe való bevonását, a városi elit megnyerését, valamint a magyar és amerikai szakemberektől kapott módszertani támogatást:**

A program elején felmérték, hogy milyen problémák foglalkoztatják a lakosságot. A szakmai bizottság meghajolt a lakosság előtt, – mivel a lakosságban a hulladék iránt volt affinitás, a szakmai bizottság véleménye ellenére ezzel kezdtek el foglalkozni. A tudatformálás először egy szóróanyaggal és újságcikksorozattal kezdődött, és a tévében ugyanerről egy sorozatot mutattak be.

A csoportos döntésnek volt ebben óriási szerepe. Kb. 80 fő vett ebben részt, olyanok, akik valóban számítanak, középiskolai tanárok, különböző szakemberek és ezek informálták a családtagjaikat és ismerőseiket.

Sikerült köztisztületben álló embereket megnyerni a programnak és ez húzta a többieket is. Kis lépésenként kapcsoltak be egyre több embert a programba. Van, aki nem hisz benne, van, aki azt hiszi, hogy utána együtt beöntik a szemételepre. A többség azonban hisz benne, mert sajátmaga is megtapasztalta, hogy sokkal több a szemét, mint néhány évvel ezelőtt.

Kellettek a Juditék és az amerikaiak is, akik tudták irányítani az embereket. Új volt az a módszer, amikor az emberek mondták meg, hogy mi történjen. Az első olyan tapasztalat volt, hogy a lakosság önállóan hozhatta meg a döntéseket, nem felülről mondták meg, hogy mi legyen. Csak „terelgették” őket.

A siker másik tényezőjeként a megkérdezettek a programhoz kapcsolódó átfogó **tájékoztatási programot** emelték ki:

Annak idején mi részt vettünk a tájékoztatásban, a program előkészítésében. Először arról tudósítottunk, amikor az amerikai delegáció itt volt. Másodszor akkor tájékoztattunk, amikor a program elindult, arról, hogy mikor jön a szemetes kocsi és mit kell csinálni. Harmadszor pedig az eredményekről számoltunk be, aztán arról, hogy hova kerül a szemét, mit tesznek vele, és amikor jöttek a présgépek, arról is. Szóval először egy ismeretterjesztés volt, később pedig a program végrehajtásával kapcsolatos információk közreadása.

Úgy vezették be, hogy megpróbálták megszerettetni. Híreket adott róla rendszeresen a helyi média, az országos média, valamint szórólapokon is népszerűsítették. Félévenként újabb riportokat csináltak.

A siker további döntő tényezőjét sokan abban látják, hogy a gyűjtés viszonylag egyszerű, **nem ró különösebb terheket a lakosságra**. Fontosnak tartják azt is, hogy **kis lépésenként, fokozatosan vezették be, ahol viszont bevezették, ott következetesen folytatják**:

Egyszerűen megvalósítható a lakosság számára. A szemételep is később telik be. Tudják, hogy az unokáiknak kevesebb lesz a szennyezőanyag (pl. volt olyan év, hogy 1 tonna elemet gyűjtöttek össze), meg kevesebb fát kell kivágni, mert a papír újrahasznosul.

Apró, kicsiny lépésekkel akartunk eljutni a célig, nem nagy, látványos akciókkal. A gyűjtőedényekkel kapcsolatban ment a vita, a sokrekeszes edény sokba kerül és az ürítése is bonyolult. Burlingtonban láttuk, hogy ez milyen egyszerűen megoldható – nem a

lakosságnak kell szétválogatni. És az ottani autót, stb. is megnéztük az USA-ban. Sikerült nem nagy pénzzel, nem látványos feladatokra megnyerni a lakosságot.

Soha nem szabad kimaradni járatnak, amikor vizsgáztatás miatt egy járat kimaradt, a hatósági bejelentések alapján az önkormányzat foglalkozott vele.

Többen kiemelték, hogy a **program és a város vezetőinek sikerült a lakosság bizalmát elnyerniük**. Az **önkormányzat folyamatos támogatásának** is nagy jelentőséget tulajdonítanak a megkérdezettek:

Az emberek elhitték azt, hogy azok, akik akkor szóltak, hitelesek, jót akarnak, nem az adófizetők sok pénzéből, hanem pályázatok útján nyert pénzekből akarják ezt megvalósítani, az emberek érdekében akarnak cselekedni. Ezenkívül az önkormányzati támogatás is jelentős volt. Az idén is jelentős pénzt nyertek pályázaton erre célra.

Nagy pozitívum, hogy a város vezetése pozitívan állt hozzá, végig támogatta a programot. Ez ritkaság, mert a Zöldeket általában szembeállítják a lakossággal.

Néhányan kiemelték annak jelentőségét, hogy az akcióprogram **megmozgatta azokat az embereket, akik szívesen dolgoznak a város érdekében**:

A városban mindenki, aki akart tenni a városért, összegyűlt és aktivizálódott. Senkinek nem volt anyagi haszna belőle, – ha találnak egy jó célt, akkor az emberek csodákra képesek. Ha van egy jó cél, akkor van egy erő, amely össze tudja fogni a várost.

Elsősorban azok vettek részt a program irányításában, akik szeretnének és akarnak is tenni valamit ezért a városért.

A program hiányosságainak legfőbb okát általában a **pénzhiányban** látják, és ezzel összefüggésben abban, hogy nem sikerült megfelelően hasznosítani az összegyűjtött műanyagokat:

Probléma, hogy nem találtunk megfelelő vállalkozót a műanyagok átvételére. Az eredeti ütemterv szerint már az egész városra ki kellett volna terjeszteni, 6500 család, de nem volt rá pénz. Pedig az egész igen olcsó, 4,7 millió Ft-ot költöttek az egész programra. És ennek a továbbfejlesztése viszonylag olcsó, mert nem kell újabb kocsit hozzá.

Fontos eredményei voltak a programnak, de többet is el lehetett volna érni, ha gazdagabb ez a város, vagy ha közelebb van Budapesthez. Tudni kell, hogy ezekhez a környezetvédelmi programokhoz sok pénzre van szükség.

A média sokkal többet tehetne a program szellemének fenntartásáért. A mi szintünkön a legfőbb akadály a pénz. Sokkal több környezetvédelmi szakemberre lenne szükség. Olyanok kellenének, akik látják az összefüggéseket. Tudnánk műsoridőt adni nekik, tudnának segíteni nekünk. Most jóindulatú amatőrökkel dolgozunk. Nincs pénzünk arra, hogy egy profit erre a célra felvegyünk.

Voltak, akik kifogásolták, hogy a vermonti program által biztosított **pénzt nem kellő hatékonysággal használták fel**:

A programot meg lehetett volna anélkül is valósítani, hogy egyesek kiutazzanak Amerikába. Mert az útiköltséget a város fizette. Nyilván jó volt tanulmányútnak, de ugyanazt a technikát és a technológiát, ha papíron behozzák és a pénzt inkább itt hagyták volna a városnak, hogy ennek a megvalósítását segítsék, többre ment volna vele mindenki.

További akadályozó tényezőként a társadalomban ellenható erőket, elsősorban a **fogyasztói mentalitást** emelik ki:

Felméréseket végzek már lassan egy éve. Az a véleményem, hogy az iskolában csinálhatunk bármilyen szuper környezetvédelmi programot, a gyerekek az csak egy információ és más az a dolog, amit lát. A gyerek elsősorban azt tanulja meg, amit példaként lát. Bármilyen programot csinálhatunk, akár kimenve a természetbe is, mihelyt a gyerek hazamegy, pontosan az ellentétével találja magát szemben. Az, ami ma a TV-ből csöpög, a műsorokban látható, az pont az ellentéte, ami kéne. Azokkal a gyerekekkel, akikkel nem foglalkoznak otthon, és ez a többség, azoknak ezek a látott videófilmek a közös beszédtema, azoknak nem lehet természetvédelemről és környezetvédelemről beszélni, mert egész egyszerűen nem érdekli őket, hogy hányféle réce van. Az a társadalmi környezet, amiben a gyerekek ma élnek, ezt a fajta igyekezetet egyszerűen megfojtja. .. Ma nem lehet eredményt felmutatni, vagy csak nagy kinszenvedés árán.

Nem hiszek a felnőttoktatás szemléletformáló hatásában. Felnőttkorban már nagyon nehéz befolyásolni a kialakult szemléletet. Ráadásul most a haszonelvűség szinte az egyedüli meghatározó filozófia, ami az emberek gondolkodását és cselekedeteit vezérli.

Az diktál, akinél a pénz van. A közmorált megváltoztatni szélmalomharc. Ez Újhelyen is így van, de országosan is. Aki változást szeretne, annak nincs hozzá hatalma. Majd egy-két generációval később, amikor a mostani pénzes vállalkozók gyerekei és unokái kellően iskolázottak lesznek, akkor már a gondolkodásmódjuk is megváltozik. Addigra a politikusi gárda is lecserélődik, de legalább 2-3 generáció kell ehhez.

Mások a **megélhetési problémákat** teszik felelőssé a kudarcokért:

Van most egy megélhetési válság, ami itt Újhelyen elég súlyos. Aki válságban van, nem foglalkozik hosszútávú kérdésekkel, az el fogja dobni a szemetet, csikket, üveget, nem érdekli a környezete védelme. Mindenki tudja, hogy mit kell tenni, de nincsenek meg a feltételek hozzá. Mindenki tudja, hogy 5-6 évenként le kellene cserélni az autóját, csak nincs rá lehetősége. Tudjuk, hogy erdőket kellene telepíteni, virágokat ültetni, rendezett körülmények mellett kevésbé szemetelnek az emberek.

Vannak, akik a jelenlegi **önkormányzat működésében** látják a program megtorpanásának legfőbb okát:

Itt tökéletesen hiányzik egy olyan vezető, aki programmal került a város élére és aki ezt a programot végig is akarja csinálni, keményen és határozottan. Nem úgy, mint most, hogy azért van ott, mert ez mindenkinek jó. Az a bizonyos langyos víz. Ott van valami elmozdulás, ahol olyan ember van, aki mert valamit tenni, például pályázni vagy vállalkozni.

Mások a **civil szervezetek működésének problémáit, belső konfliktusait** említették akadályozó tényezőként:

A civil szervezetekkel is voltak problémák, mert voltak olyan személyek, akik nem erősítették, hanem gyengítették a tárgyalóképességüket.

Volt egy komoly megtorpanás is az egyesület életében, mert az egyik alapító tag nagyon komoly konfliktusba keveredett... Mindenkit megvádolt és ennek eredménye egy óriási nagy vizsgálat lett, jöttek az alapítványoktól, az ügyészségtől, és mindenkit kihallgattak. A végén kiderült, hogy ártatlanok ..., viszont a jóhírneve ezzel nagyon elromlott a ZEKE-nek, pedig a vermonti program után nagyon komoly tekintélye volt az egyesületnek.

Vélemények az EU-csatlakozás környezetre, illetve környezeti tudatosságra gyakorolt hatásairól

Az EU-csatlakozással kapcsolatos vélekedésekből igen ellentmondásos kép rajzolódik ki. Úgy tűnik, az emberekben igen nagy az ezzel kapcsolatos bizonytalanság. Az alábbiakban néhány tipikus véleményt mutatunk be.

A megkérdezettek az EU-belépés környezeti hatásaival kapcsolatban legelőször is a **jogi kényszereket** említették:

Az EU-integráció szigorúbb törvényeket és szankcionálást fog megkövetelni. Eleinte ehhez is nehéz lesz az alkalmazkodás, de mint a rendszerváltáshoz, ehhez is végül alkalmazkodni fognak az emberek, vállalkozók. Hosszabb távon mindenképpen előnyös lesz.

Ha a nemzetközi szabályok és szabványok bejönnek, akkor az mindenképpen kihat a környezeti helyzetre, csak azt nem lehet tudni, hogy melyik az, amelyik jó lesz a számunkra és melyik kevésbé. Mert vannak nálunk szabványok, amelyek sokkal magasabb követelményt állítanak, mint az európai szabványok. Ilyen például a villamos vezetékek sugárzása és van még több ilyen.

A vállalkozókra pozitívan fog hatni, nemcsak a mezőgazdaságiakra, mert föl kell nőniük ehhez a követelményrendszerhez.

A gazdálkodó szervezetek eleinte biztosan szidni fogják, ez egyértelmű, mert ők lesznek a szenvedő alanyai ennek a szabályozásnak. Őket érinti majd a rossz oldala elsősorban, mert nekik kell befektetniük a környezetkímélő berendezésekbe. De ez csak az első időkből lesz érzékelhető, utána már nem...

Mondok egy példát. Idejött egy német tulajdonos, megvette az Elzett itteni gyárát. A tulajdonos azonnal elkezdett befektetni a környezetvédelembe. Víz tisztítót, és teljesen új galvanizálót építtetett, az európai normáknak megfelelően. ... De egy magyar vállalkozó csak öt év múlva fog ide eljutni, amikor megbüntetik, amikor már meg fogja érni neki, hogy ő is megcsinálja.

Az EU normáit kell majd átvennünk. Kevesebb lesz a kísérlet az illegális hulladék-behozatalra, a veszélyes hulladékok ideszállítására. Ma az EU a hulladékának nagy részét az Unión kívül helyezi el.

Mások viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy az EU-n belül könnyebb lesz a termelés áthelyezése. A gazdagabb országok a **környezetszennyező termelést és a hulladékot** ki fogják vinni az EU szegényebb országaiba és **nagyobb átjárhatóságunk** is a környezet-szennyezést fogja növelni:

Meg kell nézni, hogy Hollandia mezőgazdasága jóval kevesebb élelmiszert termel, mint amennyit megesznek. Ők ezt már nem otthon termelik, máshol szennyezik a talajt.

Magyarország a legjobb úton halad ahhoz, hogy energiainportórból energiaexportórré váljon. A privatizált erőművek tulajdonosai gőzerővel hajtják végre a beruházásaikat, bővítéseket. Az EU országok csak meg fogják kapni a tiszta energiát, önök pedig a termelés nem fog szennyezni.

Ide fogják hozni a szemetet lerakni az Unió gazdagabb országaiból. Most is idehozzák a műanyagüvegeket, csomagolóanyagokat.

Építik az autópályákat, rajtunk csak keresztül fognak menni dél felé.

Az EU integráció egyik leggyakrabban említett anticipált pozitív hatása **a társadalmi tanulás**, ami az EU-ban tapasztalható minták követésével kapcsolatos:

Mindenképpen az fog történni, hogy megirigyeljük a Nyugat környezetvédelmi tisztaságát és mi is többet fogunk tenni azért, hogy mi is olyanok legyünk, úgy viszonyuljunk a természethez és úgy védjük, ahogy ők. Én azt várom ettől, hogy a csatlakozást követő 10 éven belül azok is, akik ma az erdőt irtják, inkább védeni fogják, mert látják, hogy Nyugaton ezt hogy csinálják. Ehhez az kell, hogy azok is, akik ma még szegények, belássák ezt.

Talán az információ könnyebben eljutna ide is. Talán könnyebben kijutnának a mi szakembereink is tapasztalatcserére. Látnák, hogy máshol hogy oldanak meg bizonyos problémákat.

Az EU annyit tud segíteni, hogy azokat a hibákat talán már nem fogjuk elkövetni, amelyeket ők már elkövettek. Ha az EU részei leszünk, akkor ők ebben sokat fognak segíteni, mert mint az EU részét, ezt is védeni fogják. Ők sokat segíthetnek, ösztöndíjakat adhatnak, tanulmányutakat szervezhetnek a számunkra, környezetvédelmi műsorokra fognak adni pénzeket, jobban oda fognak figyelni.

Az értelmiségieknek is lökést fog adni – erőt ad tudni, hogy mások is hozzánk hasonlóan gondolkoznak, mások is így csinálják. Nem majmolni kell a Nyugatot, de ha elkezdek valamit alkalmazni, és az leül egy idő után, akkor egy újabb lökést adhat az, hogy kint hogy csinálják.

Az embernek jót tesz, ha más kultúrákat, környezeti kultúrákat megismer, akkor egy kissé át tudja értékelni a saját kultúráját is.

A fiataloknak is van egy [környezetvédelmi] egyesületük 10-15 taggal, középiskolás korúak. Ezeknek valószínűleg jelenthet előnyt majd az integráció, előbb kapcsolatokat és pénzt is, több információt és lehetőséget arra, hogy világot láthassanak.

Az önkormányzatokra talán pozitív hatással lesz, mert kapcsolatok teremtésével nyitottabbak lesznek a városok. Persze ez sem biztos, mert ez az egyes vezető emberektől is függ, hogy mennyire lesznek nyitottak a kapcsolatteremtésre, hogy mit tudnak hasznosítani a lehetőségekből, kitekintenek-e ezekre, vagy csak őrlődnek a helyi problémákon.

Voltak azonban olyanok is, akik **óvatosságra intettek az európai példák átvételével kapcsolatban**. Arra intenek, hogy nekünk nem kellene az ő hibáikat elkövetnünk, mert ezek következményei később csak óriási befektetésekkel korrigálhatók:

Gondolom, lesznek valamilyen irányelvek, módszertani segítség. Megtudjuk, hogy ők mit és hogyan csináltak. Persze nem biztos, hogy az a jó, ha automatikusan átvesszük, amit ők csináltak, ahogy ők csinálták. Megint a ló másik oldalán vagyunk, hogy amit a Nyugat mond, azt csináljuk, mert akkor leszünk jó fiúk.

Vigyáznunk kell, amikor európai mintákról beszélünk. Nézzük meg például Hollandiát. Ők annyi műtrágyát használtak korábban, hogy tönkretették a talajukat, vizeiket. Körülbelül 20-25 évvel ezelőtt rájöttek arra, hogy a szennyezett víz következtében megnőtt a lakossági megbetegedések száma. Akkor kezdtek el a környezetvédelemmel foglalkozni, elkezdtek forszírozni a kerékpáros közlekedést, Zöld Város mozgalmat szerveztek, és kb. 20 év alatt jutottak el oda, hogy most ők a példa. Vagy ugyanez Finnországban, 20 évvel ezelőtt kezdtek el foglalkozni környezetvédelemmel, amikor a mélyponton voltak. De a politikusok kezdtek el foglalkozni ezzel és iszonyatos pénzeket kellett beleölniük abba, hogy újra tiszta legyen a környezetük. Csak az azért nem mindegy, hogy utólag százmilliárdokért lehet-e csak megoldani, vagy ma még sokkal kevesebb pénzzel lehetne nálunk megelőzni a bajokat.

Az európai szakemberek, akik erre járnak, üdítő példaként hozzák fel Zemplént. Mindig azt mondják, hogy ez kéne az Unióban, így kellene megőrizni a természetet. Ilyet nem látni máshol, ide kell eljutniuk, hogy láthassanak őserdőt, ősréngeteget. Azt mondják, ne engedjük meg azt, hogy ezt üzleti vállalkozásokkal tönkretegyék, még akkor sem, ha azt mondják, hogy ide utat építenek, infrastruktúrát hoznak létre, hogy itt nagyobb komfortot teremtenek. Persze, valami komfort kell, mert másképp nem jönnek a turisták. Talán sikerül a megfelelő kompromisszumot megtalálnunk.

Van, aki a **regionális vagy globális problémák megoldásában való előrelépést** reméli az integrációtól:

Az Uniónak pozitív szerepe lehet például a globális gondok orvoslásában, összefogással közösen talán tényleg lehet tenni valamit a világméretű problémákkal. Lehet, hogy a belépésnek kezdetben lesznek hátrányai, de remélem, hogy inkább a pozitív hatások fognak dominálni.

Mások szkeptikusabban vélekednek az Unióban **dominálo érdekekkel** kapcsolatosan:

Az Unióban is csak úgy működnek a dolgok, hogy azok a helyek, ahol az igazi döntéseket meghozzák, azok a közvéleménytől el vannak zárva. Az egy nagyon zárt kör, a pénzvilág, ami dominál.

Egyesek attól félnek, hogy az EU-ba való **idő előtti belépés mindkét oldal számára csalódással fog járni:**

A belépésnek az is az akadálya lesz, hogy bizonyos feltételeknek nem fogunk tudni eleget tenni. Az, hogy tagjai leszünk, nemcsak előnyökkel, hanem áldozatokkal is fog járni. Arra kellene felkészülnünk, hogy mi fogadni tudjuk a Nyugatot, és a Nyugat fogadni tudjon bennünket. Az eredményeinket mostanában meglehetősen kozmetikázzuk a Nyugat számára, és attól félek a legjobban, hogy a belépés után mindkét oldalon csalódnai fognak.

Az EU nekünk nem azt fogja jelenteni, hogy ha eddig az ország perifériája voltunk, akkor ezután Európa virágzó része leszünk, hanem azt, hogy ezután még jobban a perifériára szorulunk. Eddig egy kis ország szélén voltunk, most egy nagy Unió legszéle leszünk.

Az információk, módszerek, stb. átvételén túl alapvető **szemléletváltozás, attitűdváltozás szükségességét** is megfogalmazták a megkérdezettek. Elsősorban az egyéni felelősségvállalás szerepét emelték ki:

Az EU csatlakozás talán felerősítené a felelősségérzetünket. A rendszerváltás pillanatok alatt ment végbe, az emberek egy része szinte pillanatok alatt alkalmazkodott a megváltozott feltételekhez. Talán ehhez a megváltozott EU környezethez is sikerülne gyorsan alkalmazkodnunk, kialakítaná a környezeti gondolkodásunkat is.

Sokat kell addig munkálkodni a környezet állapotáért és az emberek fejében még rendet kell tenni ahhoz, amíg az EU csatlakozás összejön. Vandalizmus, öncélú rombolás, lopás, szennyezés tapasztalható, ez komoly pénzeket emészt fel. Van egy rétege a lakosságnak, amellyel nagyon sok baj lesz, ezekkel nem lehetséges eljutni az egységes Európába. Ezeket meg kell nevelni, szép szóval v. erőszakkal... Ezzel a mai környezettudatunkkal még nem vagyunk EU-komfortak.

Az EU polgárainak gondolkozásmódja, viselkedése másmilyen. Nem okosabbak, mint mi, és mi abba az irányba megyünk, hogy egy jó eredményes oktatási módszert próbálunk felváltani egy álliberális metodikával. Nem lesz olyan magas az általános műveltsége az iskolákból kikerülő gyerekeknek, mint ma.... Az új oktatási rendszer másik hatása viszont az lehet, hogy növekszik az egyéni felelősségtudat. Mi ma a gyerekek helyett döntünk, mindent a fejükbe öntünk, a mi gyerekeink ezért egytől egyig gátlásosak.

Többen hangsúlyozták, hogy a felnőtt generáció környezeti tudatossága igen nehezen növelhető, ezért **elsősorban a mai fiatal generáció nevelésében reménykednek:**

A saját korosztályunkat már nem tudjuk megváltoztatni, csak a gyerekekre érdemes koncentrálni. A felnőtteket is elsősorban a gyerekeken keresztül tudjuk nevelni. A pedagógusokra hárul a legnagyobb feladat ebben, és ehhez pénz sem kell.

Elsősorban a gyerekek azok, akik erre agitálhatók. Általában minden eseményen gyereket látok. Ha van ilyen témájú játék itt a TV-ben, akkor is inkább gyerekek telefonálnak be. Ha lesz ilyen műsorunk, mi is a gyerekeket és a szülőket célozzuk meg.

Az iskoláknak talán lesz ebből előnyük, mert az Unión belül nagyon sok támogatott környezetvédelmi projekt van... Több lehetőség lesz majd.

A gyerekek környezeti nevelését illetően a megkérdezettek elsősorban **módszertani segítséget** várnak. Általában **kevésbé hisznek a kész minták átvételének hatékonyságában, inkább abban hisznek, hogy a saját környezetünkhöz igazodó nevelési programokat kellene kialakítanunk:**

Sok mindenben minta lesz és lehet az EU országokban folyó környezeti nevelés, és jó módszereket tudunk majd átvenni és hasznosítani.

Már volt az Unió által támogatott továbbképzés például tanárok számára, ami előremutató volt. Annak a kétszáz tanárnak olyan dolgokat tanítottak, ami nagyon fontos lehet majd. Olyan módszereket, amiről még soha nem hallottunk és olyan információkat, amitől eddig el voltunk zárva.

A környezeti nevelést illetően én abban hiszek, amit a ZEKE-ben is hirdetünk. Sok gyerek volt már Görögországban, de nem tudja, hogy van egy Füzér, egy Füzérradvány. A gyerekeknek azt kell tudniuk, hogy ahol élnek, hol van a pacsirta, hol van az a kő, amelyre rálépnek. A táborokat mindig a környéken szervezzük. A környezeti nevelésben persze át lehet venni programokat, de mindenkinek a szűkebb környezetében kell megmutatni, hogy hogyan éltek a nagyszülei. A gyerekeknek manuálisan kell megtapasztalniuk a környezetükben lévő dolgokat. A nevelési programnak mindig abból a környezetből kell kiindulnia, ahol a gyerek él.

Többen azt is hangsúlyozták, hogy a környezeti tudatosság kialakulását csak egy **stabil megélhetési háttérrel rendelkező középosztálytól** várhatjuk. Ennek kialakulását hosszú (legalább egy-két évtizedes) folyamatnak képzelik el:

A megfelelő környezettudat kialakításához kellene egy megfelelő jogi háttér, de ezenkívül megfelelő anyagi biztonság is. Ahol megélhetési gondok vannak a családban, ott a gyerek közösségi tudata is eléggé labilis. Ha az embereknek majd nem kell a holnaptól rettegniük, akkor a tudatukat ilyesmivel is tudjuk terhelni. Akkor lesz befogadó kapacitásuk az ilyen elvontabb gondolatokra is.

Természetesen szemléletváltásra is szükség lenne, de amíg az embereknek nincs mit enni adniuk a gyerekeknek, addig nem érnek rá a környezetükkel foglalkozni, addig a megélhetés a legnagyobb problémájuk.

Attól függ minden, hogy milyen széles az a középréteg, amelyik megengedheti magának, hogy zöld értékekben gondolkodjon, zöld mozgalmakban dolgozzon. Ha nálunk is lesz egy olyan középréteg, amelyik úgy tudja megtervezni a lakását, kialakítani a munkahelyét, hogy ezzel maximálisan védje a környezetet, akkor majd erősebb lesz a zöld mozgalom.

Legalább még egy-két generáció, hogy kialakuljon egy olyan vállalkozói réteg, amelyik meg fogja tudni fizetni, hogy a gyereket magas színvonalon iskoláztassa. És akkor majd ezekből a gyerekekből fog kialakulni egy környezettudatosabb generáció.

2. A soproni szelektív hulladékgyűjtési/társadalmi tudatossági program

2.1 A program története

Sopron város PHARE segítségével kezdte meg a szelektív kommunális hulladékgyűjtés megalapozását. A szelektív kommunális hulladékgyűjtés megalapozásának igénye helyi törekvés volt, a város hulladékproblémáit részben a helyi hulladékkezelési gondok miatt akarták megoldani, részben a modernizációs problémák enyhítési igénye miatt, a városi kultúra és a polgári hagyományok, a nyugati kultúrához való felzárkózás motivációi szerint.

A helyi hulladékkezelési gondok egyik oka Sopron idegenfogalmi helyzete. A város értékes műemlékei, szép fekvése, természeti környezeti adottságai, az osztrák közelséggel is összefüggő kedvezőbb vásárlási lehetőségek évek óta jelentős mértékű idegenforgalommal jártak. A kilencvenes évek elején különösen népszerűvé vált Sopronban tovább növekedett a bevásárló turizmus. Itt is megjelent a „nyugati” típusú csomagolóstechnika. A lakótelep-építés révén megnövekedett lakosság és a fogyasztói magatartás előretörése hatalmas tömegű települési szilárd hulladékot eredményezett.

A soproni hulladéklerakó véges kapacitása miatt a Soproni Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat még a 80-as évek elején lomtalanítási akciókat indított el. (Ezek azóta is folynak évi egy alkalommal. A fémeket ilyenkor külön válogatják, így az ma már nem jellemző a kommunális hulladékra.) Új lerakó létesítése a szigorú környezetvédelmi hatósági előírások miatt csak nagyon költséges műszaki paraméterekkel lehetséges, erre a soproni önkormányzat nem vállalkozott. A lerakó terhelése csökkentésének másik módját választották, a szelektív hulladékgyűjtést. A helyi szakemberek közül többen is jártak már külföldi tapasztalatcsere utakon, ismerték a szelektív hulladékgyűjtés lehetőségeit. A szelektív gyűjtés bevezetésére jó lehetőséget adott a PHARE pályázat.

A soproni pályázat előzményei és céljai

A pályázat fő célja a szelektív hulladékgyűjtés megalapozásához szükséges műszaki feltételek megteremtése, a meglévő lerakó tehermentesítése, újítások bevezetése, a mérgező anyagok kivétele a kommunális hulladékból, valamint a mindehhez szükséges anyagi támogatás elnyerése volt. A pályázat célja volt az is, hogy az elnyert támogatással olyan univerzális gépek, berendezések, eszközök legyenek beszerezhetők, illetve olyan műszaki fejlesztések legyenek megvalósíthatók, amelyek a szelektív hulladékgyűjtési kísérlet befejezése, sőt esetleges kudarca esetén is tovább használhatók a város hulladékgazdálkodásában.

A pályázatot az önkormányzat és a Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat közösen nyújtotta be 1992-ben. A kommunális szolgáltató igazgatója volt a pályázat kezdeményezője és mindenki által elismert centruma a kísérletnek. A pályázat kidolgozása során szorosan együttműködve dolgoztak az önkormányzati és a településüzemeltetésért felelős vállalati szakemberek.

A pályázat elnyerése révén megteremtették a szelektív hulladékgyűjtés műszaki és anyagi feltételeit. A rendelkezésre álló pénzből olyan műszaki-technikai fejlesztéseket valósíthattak meg, amelyek alapján a szelektív gyűjtés évi 3-5 millió forint ráfordítással a város egészére kiterjeszhető volt. Az önkormányzat ezt a támogatást megadta a Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalatnak.

A kísérleti szelektív hulladékgyűjtés bevezetése

A szelektív hulladékgyűjtési kísérletet 1993 októberében indították el. A kísérlet helyszínének kiválasztását az a cél irányította, hogy a terület reprezentálja az egész várost. Ezzel azt szerették volna elérni a pályázók, hogy a kísérleti telep eredményei alapján lehessen következtetni az egész város szelektív hulladékgyűjtésben való részvételére. A kísérleti városrész kijelölésekor arra törekedtek tehát, hogy a kiválasztott terület reprezentálja a város egészét, legyenek benne családi házak, lakótelep, sorházak, éttermek, óvoda-iskola, ABC, stb. Szempont volt az is, hogy olyan legyen a lakosság, amelyik viszonylag könnyen megéri és elfogadja a szelektív gyűjtés elvét. Az erre kijelölt József Attila utca – Vasutas Sporttelep – Felsőbükki Nagy Pál – Vas Gereben utca egy építészeti szempontból is mintának számító lakótelepet határol. Jó választás volt a kijelölt területen kívül eső Hunyadi János Általános Iskola bevonása, ahol természettan és életkultúra tagozat működik 4 éve, az itt tanuló diákok és tanárok tudatos részvételére így számítani lehetett.

A városrész kiválasztása valóban megfelelő volt, az 1990. évi népszámlálás számláló-körzeteinek adatai alapján a kiválasztott terület jól reprezentálja a város egészét, a vizsgálati területek adatai, a lakosság életkor és iskolai végzettség szerinti megoszlása nem mutatott számottevő eltérést a város egészének adataihoz képest. A kísérleti szelektív hulladékgyűjtés a városon belüli lakosság 5 százalékát érintette.

Sopron a kísérlettel kapcsolatos propagandamunkát hozzáértők kezébe adta. A program megvalósítása érdekében már a pályázat készítése, illetve beadása idején tájékoztatták a lakosságot az induló kísérletről. Az önkormányzat is az ügy mellé állt. A lakosság meggyőzésében is részt vettek, a polgármester is szólt a lakosokhoz a helyi médiákon keresztül. A Soproni Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat hatósági képviselője is kezdettől fogva tudott a pályázatról, a véleményét is kikérték az edények elhelyezésénél. A helyi tévében voltak interjúk, műsorok a szelektív gyűjtés fontosságáról, a helyi lapokban cikkek jelentek meg, amelyek a várható kísérletről és a szükséges teendőkről tájékoztattak. Az iskolákban figyelemfelkeltő rendezvényeket, ankétokat szerveztek a szelektív hulladékgyűjtés fontosságának megvitatására és szakmai tapasztalatcserére, az edényzetek rendeltetésszerű használatának bemutatására.

A lakosok nagyon jó ötletnek találták a lábon álló, külön erre a célra szolgáló hirdetőtáblát, amin minden lakoshoz eljutott a hír. Ezen a táblán az információk változtak, mindig a szükségletnek megfelelően. Ezen lehetett meghirdetni az akció megkezdését, a kísérlet folyamán beállt változásokat.

A programhoz készült szórólap, amely tartalmazta a kísérlet lényeges elemeit, a gyűjtendő frakciókat, illetve hogy mit értenek alattuk és mi az, ami nem tartozik az egyes frakciókhoz. A Hunyadi János Általános Iskola tanulóinak segítségével minden lakásba eljutott a szórólap is, a lakók így már felkészülten várták a kísérlet beindulását. A szórólapokon is bemutatták az

edényzetet, amit a gyűjtésre használni fognak. Ezenkívül szerepelt egy telefonszám, cím, ahol további információkkal szolgáltak, illetve a lakosság részéről felmerülő problémákat fogadták.

A program szervezői nem kértek viszont segítséget a városban működő civil szervezetektől. Ugyancsak nem gondoltak arra, hogy a lakosság egyes csoportjainak képviselőit bevonják a kísérlet megtervezésébe.

A kísérlet eredménye

A kezdeti nehézségek után egyre jobb eredmények születtek. Az újságpapírt a lakosok rendezetten levitték a csak erre a célra kihelyezett gyűjtőbe. Az üveget 88 %-ban szétválogatták szín szerint. A vegyes papír szennyezettsége viszont 5-8 % volt, amit a MÉH már nem tudott hasznosítani. A problémás (veszélyes) anyagok gyűjtésére külön műanyag zsákokat gyártott a Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat, és ezeket szétosztotta a lakásokban. Ezekbe azonban olyan dolgok is belekerültek, amit a lakosság „problémásnak” gondolt, de nem számít veszélyes hulladéknak, és csak növelte volna az Aszód-Galgamácsa veszélyes hulladéklerakóra szállítandó hulladék mennyiségét. Időközben megjelentek az elemgyűjtő edényzetek, így a programban az a módosítás történt, hogy abbahagyták a lakosokkal a „problémás anyagok” gyűjtését, helyette ezentúl csak az elemgyűjtést kérték.

A szelektív gyűjtésnek fontos előnye, hogy a kinyert frakciók újra hasznosíthatók. Amikor a program indult, éppen stagnált a papír felvásárlás, a papírgyárak külföldi gyártóktól sokkal tisztább, jobb minőségű papírhulladékot tudtak venni, az volt az olcsóbb megoldás. Sikerült azonban az észak-dunántúli MÉH nyersanyag hasznosító telepének üzemeltetőjével meg egyezni. Természetesen annál értékesebb a hulladék, minél jobban szelektálva van, ez a papírra is érvényes. Ehhez fegyelmezett lakossági gyűjtés kell, ahhoz pedig több hely a lakásokban.

Az üveg újrahasznosítására Miskolcon találtak csak vállalkozót, de ez hosszú távra nem vált be, mert végül is a Sörgyár jobb konkurenciaként kötött velük egyezséget. Tisztább üveget tudott szállítani és nagyobb mennyiségben. Az üveg szennyezettségét ugyanis utólagos kiválogatással nem lehet megszüntetni. Így a továbbiakban más megoldás után nézett a Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat. Vett egy üvegdarálót, és az összezúzott vegyes üveget biogázzal felmelegített aszfaltba keveri, ezzel végzi az útfenntartási munkákat, mivel ez is a tevékenységi körébe tartozik. Ezért a kísérlet folytatásaként már vegyesen gyűjtik az üveget, nem szín szerint. Mindez mutatja, hogy gazdasági, szakmai oldalról nagyon fontos az újrahasznosítás piaci háttere. Ez a szelektív gyűjtés egyik fontos feltétele.

A lakosság részvétele a kísérletben

A város lakossága nagyon szívesen vállalt szerepet a kísérletben. A kezdeti fegyelmezetlenség, vagy csak egyszerű tudatlanság eredményezte frakciónyereszttség a későbbiek során csökkent. A Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat munkatársai rendszeresen ellenőrizték a folyamatot, a hulladékok tisztaságát.

Értékes kezdeményezés volt a Hunyadi János Általános Iskola diákjaitól az, hogy kimentek családi házakhoz, és ahol öregek laktak, az összegyűjtött frakciókat elvitték a gyűjtőhelyig, hogy ne az öregeknek kelljen elsétálni vele. Az iskolások részvétele egyébként is fontos volt. Mintaszerűen vettek részt a kísérletben, az elemgyűjtésben. Nemcsak az iskolában, hanem

otthoni környezetükben is környezetérzékenyekké váltak, és hajlandóak voltak más szemetét is összeszedni.

A nem kiválasztott területen élők közül is sokan hozták el erre a területre a gyűjtőhelyekre az otthon különválogatott frakciókat. Az élelmiszerboltba igyekvő asszonyok a bevásárlás előtt kiürítették az üveges és papíros szatyraikat. Teltek, múltak a hónapok, és mindenki beleszokott az új rendbe.

A sikeres kísérletet követően 1994-ben a szelektív hulladékgyűjtést kiterjesztették az egész városra oly módon, hogy a gyűjtőedényeket a kísérleti területről átvitték a város különböző frekventált helyeire, elsősorban élelmiszerüzletek környékére. A gyűjtés mértéke azóta is fokozatosan bővül. A kiterjesztésnél azonban nem jártak el azzal a körültekintéssel, mint a kísérlet indításánál. A változásokat nem kísérte jól előkészített és folyamatos propaganda, az újonnan bevont területeken nem támaszkodtak az iskolákra, és a lakosságot nem tájékoztatták a hulladékok további sorsáról.

Társadalmi tudatossági program

A soproni szelektív hulladékgyűjtési programhoz – és további három városban működő hasonló programhoz – kapcsolódóan 1995-ben elindult a „Kommunális szilárd hulladék kezelésével kapcsolatos társadalmi tudatossági program” című PHARE projekt (PHARE Project 705/91). A projekt célja az volt, hogy országos szinten több célcsoport számára elkészítse a társadalmi részvétellel megvalósuló hulladékkezelés kibontakoztatásához szükséges befolyásoló anyagokat és azokat tesztelje. A lakosság részére készült tájékoztató anyagot Sopronnak abban a családi házas övezetében tesztelték, amelyben a kísérleti szelektív hulladékgyűjtés folyt.

A tájékoztató anyag kidolgozását és tesztelését a Szonda Ipsos megbízásából az MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja végezte. Ez a következő lépéseket foglalta magában:

1. A kísérleti programba bevont lakosság társadalmilag differenciált élethelyzeteiről, mint a társadalmi részvétellel megvalósuló hulladékgyűjtés szociológiai feltételeiről, háttéranyag készült, amely összehasonlította a vizsgált népesség társadalmi körülményeit az országos és a városi adatokkal.
2. A környezetért érzett felelősség, illetve a hulladékprobléma lakosságot érintő összefüggéseiről, a társadalmi részvétellel megvalósuló hulladékgyűjtés kialakításának feltételeiről, a hatékony ismeretközlés módszereiről szakértői interjúk keretében gyűjtöttek adatokat.
3. Ugyancsak interjúk készültek a szelektív hulladékgyűjtés soproni szereplőivel (lakossági képviselőkkel, önkormányzati szakemberekkel, más hatóságok munkatársaival, és a programot irányító vállalkozás vezetőivel), összesen 10 fővel. Az interjúk szempontjai a következők voltak: Hogyan látják a megkérdezettek a városi családi házas zöldövezetben élő közép- és magas- és közélszociális rétegek érdekeltségét, attitűdjét a hulladék szelektív gyűjtésével kapcsolatban, hogyan teremthető meg az illető csoport érdekeltsége, milyen teendők hárulnak a résztvevőkre a szelektív gyűjtés során, milyen társadalmi folyamatok és érdekeltségek magyarázzák a sikert és a sikertelenséget.

4. Az összegyűjtött adatok figyelembe vételével készült el a tájékoztató anyag a lakosság számára. Az anyag tesztelésére a projekt vezetői lakossági ankétot szerveztek, a már jelzett középosztálybeli lakosságú, családi házas övezetben, Sopronban. Az ankét tapasztalatai alapján került sor a tájékoztató anyag véglegesítésére.

A lakossági ankét hozzászólásai megerősítették azt a hipotézisünket, hogy a szelektív hulladékgyűjtés kifejlesztéséhez igen nagy szükség van a lakosság tájékoztatására, befolyásolására. A lakosság és az önkormányzat közötti megfelelő kommunikáció a siker fontos feltétele.

Az ankét alapján az is valószínűsíthető, hogy a lakosság tájékoztatás során a szelektív gyűjtés menedzselésével kapcsolatos ismeretek átadására kell a hangsúlyt helyezni, szemben a hulladékokról szóló lexikális tudással. Ez utóbbiak ugyanis egyrészt könnyebben megszerezhetők, másrészt a szelektív gyűjtés sikertelenségeit legtöbbször a szervezés hiányosságai, illetve a lakosság ezzel kapcsolatos tájékozatlansága okozza.

Az ankét azt is aláhúzta, hogy a lakosság társadalmi és jövedelmi helyzete, kulturális háttere, kora és családi állapota szerint eltérően viszonyul a szelektív hulladékgyűjtés ügyéhez. A magasabb képzettségű és fiatalabb családok jobban elfogadják a szelektív gyűjtéssel kapcsolatos pénzügyi és egyéb kötelezettségeket. Az egyéb társadalmi terhek miatt is az idősebb korosztályok körében nagyobb volt az ellenérzés a szelektív gyűjtés pénzügyi terheivel szemben. Ebben megértést és támogató segítséget várnak az önkormányzattól.

2.2. A program hatásainak elemzése

A soproni hulladékgyűjtési/tudatformáló program hatáselemzéséhez egyrészt az MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja által 1995-ben a PHARE projekt keretében összegyűjtött adatok (Koren 1995/a, 1995/b) másodelemzését végeztük el, másrészt 1997 októberében mélyinterjú vizsgálatot folytattunk a program hét kulcsszereplőjével (a megkérdezettek listáját a 2. sz. melléklet tartalmazza). A mélyinterjú vizsgálat során a Sátoraljaújhelyen végzett kutatáshoz hasonló kérdéseket tettük fel. Az eredményeket az alábbiakban foglaljuk össze. Megállapításainkat egyrészt az 1995-ös jelentésekből (Koren 1995/a, 1995/b, Idom & Szonda Ipsos 1995), másrészt az 1997-es mélyinterjúkból vett idézetekkel támasztjuk alá.

Vélemények az akcióprogram hatásairól

A program egyik hatása Sopronban is maga a **szelektív hulladékgyűjtés** volt. Ennek kísérleti fázisát egyértelműen pozitívan ítélték meg, a program kiterjesztéséről azonban meglehetősen ellentmondásos vélekedéseket hallottunk. Azok a lakosok, akik eddig a kísérleti területen már megszokták a gyűjtés rendjét, az edények helyét, távolságát, nem értették, miért nem ezt a programot folytatja a város, fokozatosan növelve a kísérlet körzetét. Az interjúkban megkérdezettek elsősorban a **szervezés hiányosságait** bírálták:

Azért van szelektív gyűjtés, valamilyen szinten. Kihelyeztek konténereket a város bizonyos pontjaira. Ami a program gyenge pontja, az a szervezettség. Annál a cégnél kellene ezt a munkát megerősíteni, amelyik ezt a Polgármesteri Hivatal számára végzi.

Amikor vége volt a programnak és az értékelési szakasz folyt, akkor nem mindig kerültek ki a gyűjtőládák arra a helyre, ahol korábban voltak, ahol a lakosok megszokták. Ez hiány volt. Itt szerettek volna elemet gyűjteni, és egyre inkább nyomás nehezedett ránk, illetve a Polgármesteri Hivatalra, hogy ezeket ismét helyezték ki. Erre visszarakták.

Annak idején az edények rendszeren le voltak betonozva, táblák voltak mellettük, amelyek elmagyarázták, hogy mit, hogyan, hova kell elhelyezni. A kísérlet után az edényeket szétrakták a város különböző pontjaira, nincsenek lebetonozva, nincsenek magyarázó táblák, nem volt kampány előtte, amelyben elmagyarázták volna, mit kell tenni. A mi környékünkön is van egy ilyen edény, látok beleszórva mindenféle szemetet.

A csatlakozó területek fokozatos bevonásával el lehetett volna érni, hogy ne legyen az új területen mindenkinek újra kísérleti hulladékgyűjtés az akció. Át lehetett volna adni a tapasztalatokat, egyik lakótömb a másíknak. Így az edények számát is fokozatosan, ahogy a gazdasági háttér engedi, lehetett volna növelni.

Sátoraljaújhelyhez hasonlóan itt is többen kiemelték **a tudati hatások jelentőségét, különösen a gyerekek esetében:**

Itt a gyerekek minden évben papírgyűjtést szerveznek, ezt most már spontán csinálják. Tudják, hogy ősz van, tudják, hogy tavasz van, tudják, hogy itt az iskolában papírt gyűjtünk.

Más a viszonya a hulladékhöz a gyerekeknek és más a felnőtteknek. A felnőttek eldobják a szemetet, utána nem foglalkoznak vele, sőt undorodnak tőle, és egymásra mutogatnak. A gyerekek is eldobják, de velük össze lehet szedetni. Nem idegenkednek tőle.

A felnőttek esetében **a tudati hatásokat jóval kritikusabban ítélik meg:**

A hulladéknak pejoratív értelme van, pedig mindennapi életünk terméke. A szemetes embert is lenézik, nem megbecsült, de hiánya egyből feltűnik.

Előfordul, hogy egyesek összekeverik az egymás mellett lévő kukák tartalmát.

Gyakoriak a guberálók, akik kiöntik a szemetet, kiválogatják a nekik megfelelőt, majd ott hagyják szanaszét a többi.

A papírgyárak újabb akciójának következtében (papírgyűjtésre biztatnak) sokszor megdézsmálják a már lerakóban lévő papírokat, és a legértékesebbjét kiválogatva a többi szélnek eresztik.

A frakciók közé mindig kerül nem odavaló hulladék is.

Az biztos, hogy néhány embernél mást súlyt kapott a környezetvédelem, de nem mondhatjuk, hogy most már minden rendben van.

Vélemények a sikerek és kudarcok legfontosabb tényezőiről

Néhány megkérdezett szerint a siker egyik kulcsfontosságú tényezője a **következetesség**. A program egyik legsúlyosabb hiányosságát többen a **következetes végrehajtás hiányában látják:**

Nagyon fontos a következetesség. Ez a tanári pályán is így van. Ha valamit elhatározunk, legyen az a hulladék, a környezet, bármi, akkor nagyon fontos, hogy következetesen csináljuk. Kiszámíthatónak kell lenni. Ha valamilyen célra segítséget, összefogást kérünk a környezetünktől, akkor a folyamat fennmaradását biztosítani kell.

Régen az újságban megjelentek a cikkek, mindenki nagyon örült, de aztán eltűntek a gyűjtők és az emberek azt mondták, hogy minden csoda három napig tart.

A József Attila lakótelepen az emberek bosszúsak voltak, hogy miért szüntették meg [a szelektív gyűjtést]. Keresték az edényeket. Összesen egyet hagytak meg, de azt is rendszeresen felborogatják, az újságok mellette szétszórva, az látszik, hogy nem szállítják el rendszeresen.

Nem tetszett a lakosságnak az a megoldás, hogy a kísérleti terület lakosságának megkérdezése nélkül a kísérlet befejezése után más területekre vitték át az edényzetet, hogy egy új helyen új kísérletet kezdjenek az összes gyerekbetegségével együtt. Lehet, hogy a régi területen a bevált módszer szerint már szívesebben gyűjtötték volna a lakók a hulladékot még akkor is, ha ez anyagi vonzattal járt volna (pl. meg kellett volna venniük az edényeket). Így egy már jól működő rendszert szüntettek meg az új kétes sikeréért.

A sikeresség fontos tényezője **a polgárok bizalmának megnyerése, a program hitelessége is**. Úgy tűnik, a városban kételkedő hangok is vannak a szelektíven gyűjtött hulladék sorsával kapcsolatban:

Ma egy városi polgárnak gondot okoz, hogy nem tudja, hogy azt az elemet, amit szorgos munkával összegyűjtött, elviszik-e a veszélyes hulladéklerakóba, és oly módon kerül-e lerakásra, hogy ez ártalmatlan. Nem lehetünk biztosak benne, hogy ez így van. Talán előadásokkal, vagy a médián keresztül kellene bemutatni, hogy az így összegyűjtött hulladék hova kerül, hogy lesz úgy elhelyezve, hogy az nem fog nekünk ártani.

Többen a **hiányos tájékoztatást** kifogásolták:

Nem tudták meg [a lakosság], mi lett az összegyűjtött hulladék sorsa, sikerült-e értékesíteni, és nem közölték velük, hogy mi lesz a kísérlet befejezése után. A kísérlet irányítói elkövették azt a hibát, hogy ezeket a problémákat nem tárták őszintén az érintett lakossági csoportok, civil szervezetek elé. Így azok számára úgy tűnt, hogy az önkormányzat és a vállalat ezt el akarja hallgatni előlük. Valószínűleg azt tartották nagyon fontosnak, hogy minden olyan információt megadjanak, amelyik a szelektív hulladékgyűjtés elindításához és gördülékeny lebonyolításához szükséges és nem számítottak arra, hogy a lakosság kíváncsivá válik és „kétoldalúvá” szeretné tenni a párbeszédet.

A megkérdezettek egy része a sikeres kísérlet egyik alapvető tényezőjének az **önkormányzat támogatását** tartja. Ugyancsak e támogatás hiányának tulajdonítják a kiterjesztés hiányosságait:

A Köztisztasági Vállalat kezdetben nagyon lelkesen csinálta, komoly bevezető kampány volt. A konténerek lebetonozva, táblák kitéve. A vállalat nagyon komolyan vette ezt a munkát. A Városházán volt egy külön személy, aki vezette ezt a programot. Két évig tartott ez a kísérleti gyűjtés. Készült róla egy értékelés. Jól-rosszul befejezték ezt a kísérletet és ahogy elfogyott a pénz, abbahagyták.

Nem tudom, hogy ez a munka nyereséges-e. Biztos, hogy az osztályozott hulladékgyűjtés nemcsak a háztartásoktól igényel többletráfordítást, hanem elsősorban a Városgazdálkodási Kft-től. Nyilván ez a vállalat kielemezte, hogy az osztályozott szemétyűjtést gazdaságos-e végezniük és kiderült, hogy nem. Az önkormányzatnak kellene ezt a programot támogatnia.

Végül meg kell említeni, hogy Sátoraljaújhelyhez hasonlóan itt is a siker igen fontos tényezőjének ítélték **a közösségért érzett felelősséget:**

A közösségi tudat és a környezetvédelem nagyon összefügg. Egy közösség csak együtt képes eredményesen dolgozni. Sopronban vannak különböző asztaltársaságok, ahol egyelőre a beszélgetések szintjén tapasztaljuk a közösségi gondolatok megjelenését. A tősgyökeres soproni, az nagyon komolyan soproninak tartja magát még most is. A közelmúltban részben adományokból három új szobrot is létrehozta, ami az egészséges polgári gondolkodást jelzi.

Vélemények az EU-csatlakozás környezetre, illetve környezeti tudatosságra gyakorolt hatásairól

Az EU integráció vonatkozásában egyesek Sopronban is **a jogi kényszereket** emelik ki:

Van persze egy része az életnek, ahol a jogi szabályozás sokkal fejlettebb lesz, mint a mai, ha átvesszük azokat a határértékeket. Például a levegőtisztaság esetén, ha átvesszük az európai normákat, ott feltétlenül előbbre jutunk.

Az Uniós csatlakozással kapcsolatosan azonban inkább **a környezeti tudatosság, illetve az egyéni felelősség „átvételelét”** ítélik lényegesnek:

Amikor kimegyünk Ausztriába, csak-csak felfigyelünk azokra a jelzésekre, ahol ott van egy zöld háromszög. Először nem értjük, mi az, de később megtanuljuk. Ha belépünk az EU-ba, akkor ez nálunk is így lesz.

Az, hogy minden család felelősen gondolkodjon, nekem mi a szerepem és magam körül megvalósítsam, nemcsak mindig várom, hogy mások, akik felettem vannak, vagy a kormány csinálja meg. Szóval ez a magatartás, ez hiányzik. Ezért volna jó, ha a nemzeti önbecsülést, az egyes ember öntudatát helyre lehetne állítani. Nem lehet mindent csak a jogszabályokra, a rendőrökre, meg a fölöttes hivatalosságokra hárítani. Remélem, hogy az EU megfelelő keret lesz ehhez.

Itt azonban jóval több a kritikus hang az EU integrációval kapcsolatosan, mint Sátoraljaújhelyen. Figyelemre méltó, hogy többen hangoztatják, mennyire **károsak azok a viselkedési és fogyasztói minták, amelyeket a nyugati országoktól átvesszünk**. Vannak olyanok is, akik szerint a közösségi tudat és az ezzel szorosan összefüggő környezettudatos magatartás terén az EU lakóinak **van inkább tanulnivalója tőlünk, mint fordítva:**

Ez a laza fogyasztói berendezkedés nagyon rossz. Nemcsak azért, mert szétzilálja a közösségi kapcsolatrendszeret, hanem azért is, mert egy esztelen fogyasztásra ösztönöz.

A nyugati életforma már itt van városunkban. Sopron, Kőszeg 20 évvel ezelőtti bája már elveszett.

Lehet, hogy ők is tanulhatnának tőlünk. Ez látszólag ellentmondásos, mert ha megnézzük Sopront és kimegyünk Eisenstadtba, akkor nagy lesz a kontraszt. ... A magyar ember érzelmi töltése sokkal mélyebb, sokkal erősebb. A közösség érzése is erősebb. A közösségi tenniakarás is erősebb. Haladunk azon az úton, hogy ez gyengüljön. De bízunk benne, hogy az iskolában is, és mint szülők is, ezt meg tudjuk őrizni.

A szomorú az, hogy tulajdonképpen a magyar embernek volt egy takarékos, tisztaságkedvelő egyénisége, valamikor régen. Akik ismerik a régi paraszti gazdálkodást, azok tudják, hogy a régi paraszti udvarokon nem volt pazarlásra menő anyag, nem keletkezett szemét, ott mindent felhasználtak. Ez persze eltűnt az elmúlt 40 évben.

Tulajdonképpen nekünk nincs tőlük tanulnivalónk. Nekik kellene inkább tőlünk tanulniuk.

Az osztrákok, ha idejönnek, sokkal többet szemetelnek, mint mi magunk. Sokszor látjuk, hogy az országúton kidobálják a kocsikból a szemetet. Olyat is tapasztaltunk, hogy az osztrákok idehózzák a szemeteszsákjaikat kiüríteni.

Volt, aki a **csatlakozás közvetlen környezeti veszélyeire** hívta fel a figyelmet:

Azért van ennek egy veszélye is. Néhány évvel ezelőtt a nyugatnak a veszélyes hulladékai ide exportálódtak. Nem tudom, ha tagok leszünk, akkor ez nem lesz-e könnyebb.

A tervezett elkerülő utat, – amely leginkább osztrák érdekeket szolgál, – olyan nyomvonalon akarják vezetni, amely éppen azokat a külterületeket köti össze, amelyeket mi helyi védettségre javasoltunk. Ezek a területek még majdnem érintetlenek, és igen ritka növény- és állatfajok lakják őket.

Már ma is az itteni erdőket irtják, innen exportálják Ausztriába a fát.

Vannak, akik egyenesen **ellenzik az Unióba való elhamarkodott belépést:**

Majd, ha mi szabhatjuk meg a feltételeket, akkor lépünk be az Unióba. Ilyen környezettel, ilyen gazdasági állapottal ne lépünk be.

3. Összefoglalás

Kutatásunkban két városban megvalósított környezetvédelmi/tudatformáló programot vizsgáltunk meg. Mindkettő nyugati támogatással folyt és szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolódott össze. Természetesen vannak másféle környezetvédelmi programok is, pl. faültetési, virágültetési, pataktisztítási akciók, a „Fogadj örökbe egy patakot!” mozgalom, stb. A szelektív gyűjtési programokra azért esett a választásunk, mert a résztvevőket talán ez teszi legjobban próbára, ez követeli meg a legnagyobb elkötelezettséget, kitartást, ez épül be leginkább a mindennapok gyakorlatába. Úgy gondoljuk azonban, hogy alábbi következtetéseink nemcsak a szelektív hulladékgyűjtésre, hanem városi környezetben folyó más tudatformáló programokra is általánosíthatók.

3.1 A programok sikerességének tényezői

Az esettanulmányok alapján a helyi környezetvédelmi/tudatformáló programok sikerességének legfontosabb tényezőit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

A programok sikerességében elsődleges tényező az, hogy a lakosság mennyire képes azonosulni annak céljaival. Ahhoz, hogy azonosulni tudjon, az szükséges, hogy sajátjának érezze a környezeti (adott esetben a hulladékkezelési) problémát és megértse a javasolt akciók (adott esetben a szelektív gyűjtés) jelentőségét a probléma megoldásában, hitelesnek fogadja el azokat, akik többletmunkát kérnek tőle, és úgy érezze, hogy a befektetett munka megtérül, pl. abban, hogy a környezete tisztább, kulturáltabb lesz. Mindennek eléréséhez nem egyszerűen „propagandára” van szükség, hanem

- a) Be kell vonni a lakosságot a programok tervezésébe, beleértve az esetleges későbbi változtatásokat is,
- b) Intenzív ismeretterjesztést kell folytatni a médián keresztül és más módszerek segítségével a prioritást kapott problémák jelentőségéről és megoldási lehetőségeiről,
- c) A programok előkészítésével foglalkozó szervezetnek támaszkodnia kell a leginkább köztisztviselőben álló polgárookra (véleményvezérekre),
- d) Olyan módszert kell bevezetni, amely a lakosságtól viszonylag kis idő- és energiáfordítást igényel,
- e) A program eredményeiről rendszeresen be kell számolni a lakosságnak. (Például be kell mutatni, hogy hová kerül a hulladék és milyen környezeti, illetve gazdasági hatásai vannak az újrahasznosításnak).

A sikeresség további igen lényeges tényezője az, hogy az általános- és középiskolás korosztály intenzíven részt vegyen az programban, valamint annak népszerűsítésében. Ehhez szükség van:

- a) Az iskolák, tanárok alkotó együttműködésére,
- b) A tanulók számára megfelelő tananyag készítésére és felhasználására (a tananyagba beépíthetők a tanulókkal a szülőknek küldött „üzenetek” is),
- c) A felnőtt korosztályok, – pl. szülők – kooperatív közreműködésére, példamutatására.

Ugyancsak fontos tényezőnek látszik a lakosság civil szervezeteinek részvétele, katalizátorként való szereplése. Ehhez szükséges, hogy:

- a) Az önkormányzat és a civil szervezetek között bizalomra épülő partneri viszony alakuljon ki,
- b) A civil szervezetek rendszeresen részt vehessenek a lakosság általuk képviselt csoportjait érintő döntések meghozatalában,
- c) A civil szervezetek részt vegyenek a programok előkészítésében, a kapcsolódó képzésben, stb.

Kritikus tényezője a sikernek az önkormányzat folyamatos támogatása. Ahhoz, hogy a lakosság motivált legyen, látnia kell, hogy:

- a) Az önkormányzat elkötelezett a program fenntartása, illetve kiterjesztése mellett,
- b) Az önkormányzat komolyan veszi a programot (pl. újrahasznosítja az összegyűjtött hulladékot, illetve minden tőle telhetőt elkövet a még nem hasznosított hulladék feldolgozása érdekében),
- c) Az önkormányzat gazdasági eszközökkel ösztönzi a program végrehajtását.

Végül igen fontos sikertényező a **következetesség**:

- a) A programot következetesen végig kell vinni ahhoz, hogy a bevezetés szellemi, anyagi és erkölcsi befektetései megtérüljenek,
- b) A programot térben is ki kell terjeszteni (nem elég, ha egy településnek csak egy szegmense vesz részt benne).

Egy további igen lényeges következtetés, hogy **valamely környezetvédelmi program hosszú távon csak akkor lesz fenntartható, ha kialakul a lakosságon belül egy olyan számottevő réteg, amely igényli ezt.** Ha ez nem következik be, a program könnyen áldozatul eshet az önkormányzati prioritások megváltozásának, a pénzhiánynak, vagy néhány lelkes aktivista visszavonulásának.

3.2 Helyi programok és civil társadalom

A helyi programoknak – környezetvédelmi és gazdasági hatásaikon túlmenően – legfontosabbak **a lakosság környezeti tudatosságára gyakorolt hatásai.** E hatások akkor érvényesülnek hosszú távon is, ha időről-időre a lakosság bevonásával újra értékelik az addig elért eredményeket és a további feladatokat, vagy legalább a médián keresztül ismertetik ezeket.

Ugyancsak igen lényegesek a gyerekek és fiatalok, azaz a legfogékonyabb korosztály **környezeti nevelésében érvényesülő hatások.** A NAT helyi tantervei lehetővé teszik, hogy a helyi programok tapasztalatait a mikrotantervekbe hivatkozásként beépítsék. A környezeti nevelési programok akkor igazán hatékonyak, ha az iskolák, a civil szervezetek és a szülők között e téren megfelelő együttműködés alakul ki.

A programok általában nemcsak támaszkodnak a **civil szervezetekre, hanem erősítik is azokat**. A civil szervezetek munkája akkor lehet eredményes, ha sikerül a lakosság széles rétegeit maguk mögött tudniuk, illetve megfelelő partneri viszonyt sikerül kialakítaniuk az önkormányzatokkal és a médiával.

Elmondható, hogy a fentiekben ismertetett **komplex programok a környezeti tudatformálás leghatékonyabb eszközeit alkotják**. Ebben a vonatkozásban feloldódnak a környezeti tudatformálás tyúk-tojás típusú dilemmái, nevezetesen az, hogy a gyerekek vagy a felnőttek nevelésére kell-e koncentrálni; a lakosság szélesebb köreit vagy az elitet kell-e megcélozni. Tapasztalataink azt mutatják, hogy az a program a leghatásosabb, amelyik a különféle korosztályokat, a különböző képzettségű csoportokat, illetve többféle szervezetet (önkormányzatok, civil szervezetek, iskolák, média) együtt képes megmozgatni. Úgy tűnik, van a lakosságnak egy olyan rétege, amelyik értelmes célok érdekében mobilizálható, s megfelelő segítséggel képes arra, hogy tegyen valamit a környezetéért.

Kutatásunk arra is felhívja a figyelmet, hogy a **lakosság jelentős része igényli a közösségért, illetve a közösségekben végzett tevékenység élményét**. Az ebben rejlő energiák óriásiak és többet nyomhatnak a latban, mint a pénzügyi ösztönzők. Kutatásunk azt is valószínűsíti, hogy az oly sokat emlegetett polgárság, illetve középosztály fogalmát csak bizonyos mértékig határozzák meg gazdasági paraméterek, e fogalom inkább egy autonóm, a közösségért tenni akaró, öntudatos és felelősségteljes társadalmi csoport megjelenésével függ össze. A sátoraljaújhelyihez hasonló programok felgyorsíthatják a közösségek összekovácsolódását, azaz a civil társadalom kialakulását. Az EU-integrációra való fogadókészségnek viszont előfeltétele egy erős civil szféra kialakulása. E ponton kapcsolódnak a helyi programok a környezeti tudatformálás, a társadalmi részvétel és az EU integráció gondolatával.

3.3 Az EU-csatlakozás és a környezet

Kutatásunk alapján kitűnik, hogy az EU-ba való belépésünk várható hatásaival kapcsolatban a magyar társadalomban jelenleg **nagyfokú bizonytalanság uralkodik**. Az interjúk során a csatlakozás környezeti és tudati hatásairól egymással homlokegyenest ellenkező nézetek sokaságát hallottuk. Például sokan üdvözlik az EU szigorúbb környezetvédelmi normáit, de olyanok is vannak, akik szerint a mi szabályozásunk elég szigorú, csak be kéne tartatni. Egyesek félnek attól, hogy a környezetszennyező termelés és hulladék a csatlakozás után könnyebben fog bejutni az országba, mások éppen ellenkezőleg, abban bíznak, hogy ez az Unión belül lehetetlen lesz. Vannak, akik a környezetvédelem területén modellnek tekintik az EU-országokat, mások szerint viszont az EU-nak lenne tőlünk tanulnivalója. A legtöbb megkérdezett előnyöket és hátrányokat egyaránt valószínűsít, de talán a csatlakozás elé óvatos optimizmussal tekintők vannak többségben. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy az EU határa mentén fekvő Sopronban megkérdezett interjúalanyok jóval szkeptikusabbak a belépés pozitív környezeti hatásait illetően, mint az e határtól messze élő Sátoraljaújhely lakói.

Egyetlen vonatkozásban látszik csupán egyetértés a megkérdezettek között. Senki sem gondolja, hogy a csatlakozás rövid időn belül meg fog valósulni, még kevésbé azt, hogy ennek pozitív környezeti hatásai rövid távon fognak érvényesülni. A megkérdezettek többsége **legalább 5-8 évre teszi a csatlakozás időpontját, a pozitív hatásokat pedig akár generációkra is**. Az interjúalanyok világosan látják a környezettudatos lakosság kialakulásának

legfőbb akadályait; a megélhetési nehézségeket, létbizonytalanságot az egyik oldalon, a gátlástalan presztízsfogyasztást és a közösségért viselt felelősség hiányát a másikon.

Kutatásunk valószínűsíti, hogy a magyar lakosság nem vár gyors környezeti javulást az EU csatlakozástól. Úgy tűnik, még a zöld szervezetek sem alakították ki álláspontjukat a csatlakozás környezeti előnyeire és kockázataira vonatkozóan. Mindez arra utal, hogy **igen nagy szükség lenne e területen a szakmai viták és a társadalmi párbeszéd mielőbbi megkezdésére.**

Irodalom

IDOM Engineering and Consulting & Szonda Ipsos: A kommunális szilárd hulladék (KSZH) kezelésével kapcsolatos társadalmi tudatossági program (PHARE No. 705/91). 1. sz. Résztanulmány. 1995.

Koren E.: A kommunális szilárd hulladék kezelésével kapcsolatos lakossági mozgósító akciók eredményességének társadalmi szempontú elemzése. Győr, 1995/a.

Koren E.: A soproni kísérleti szelektív hulladékgyűjtési program értékelése. Esettanulmány és interjúk. Győr, 1995/b.

MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja: A települési szilárd hulladék (TSZH) kezelésével kapcsolatos társadalmi tudatossági program (PHARE No. 705/91). 4. sz. Résztanulmány. Szerk: Szirmai V. 1996.

Vásárhelyi J., McIlwane, S.: Collaborative Environmental Planning on the Community Level: An Adaptation of the Comparative Risk Model in Two Hungarian Communities. Proceedings, International Workshop on Public Participation in Environmental Decisions: A Challenge for Central and Eastern Europe. Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Budapest, 1992.

Mellékletek

1. sz. melléklet

A Sátoraljaújhelyen megkérdezettek névsora

Balogh Gyula erdész Zempléni Környezetvédő Egyesület (ZEKE)
Barnáné Zajakovszki Mária igazgató Szlovák nyelvű ált. iskola és gimnázium
Danyi Emőke környezetvédő cserkész ZEKE
Daragó Ferenc gimn. igazgató és önkormányzati képviselő Kossuth Lajos Gimnázium
Dudás Lászlóné tanárnő Jókai Mór Általános Iskola
Geffert Ildikó óvoda vezető OKISZ Óvoda
Géczi Ágnes munkatárs Sátoraljaújhelyi Szennyvíztisztító Üzem ZEKE
Györgyi Béla igazgató Újhelyi Gazdálkodási Kft.
Homonnai Nándor elnök Természetjárók Baráti Társasága
Illés István műsorszerkesztő Zempléni TV
Kohánka István polgárvédelmi parancsnok kirendeltség-vezető
Koncz Ildikó műsorszerkesztő Zempléni TV
Kovács Ferenc igazgató Petőfi Általános Iskola
Dr. Magyar János alpolgármester Polgármesteri Hivatal
Majoros László vállalkozó informatikai cégvezető
Majorosné Csorba Olga tanár Kossuth Lajos Gimnázium
Nagy András elnök Rudabányácska Környezetvédő Baráti Társaság ZEKE
Nagy László tanár Mezőgazdasági Szakközépiskola
Nagy Zoltán elnök ZEKE
Novák Zoltán újságíró ZEKE
Pelles Gábor felügyelő Bükki Nemzeti Park
Ujj Péter felelős-szerkesztő Újhelyi Körkép
Vajda Ágnes tanárnő Esze Tamás Általános Iskola

2. sz. melléklet

A Sopronban megkérdezettek névsora

Aninger Sándor Castanea Környezetvédelmi Egyesület

Farkas Károlyné Castanea Környezetvédelmi Egyesület

Gergáczy Gyula műszaki vezető Soproni Váro tisztasági és Ütüzemeltetési Kft.

Hámori Gábor ügyvezető Ökopartner Környezetvédelmi Szolgáltató és Tanácsadó

Mérnöki Iroda Castanea Környezetvédelmi Egyesület

Hárs Olivér Castanea Környezetvédelmi Egyesület

Rajnai Károly igazgató Hunyadi János Általános Iskola

Szabó Árpád Castanea Környezetvédelmi Egyesület

Kiadja:
BKE Környezetgazdaságtani és technológiai tanszék
1092 Budapest, Kinizsi u. 1-7
tel/fax: 217-95-88